ੴ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਬਾਲ ਚੋਜ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

Piyare de Bal Choj

Bhai Vir Singh

ISBN # 978-81-904956-1-5

ਨਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ, ਅਪ੍ਰੈਲ, 2009

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ
ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

Printer :
Printograph
2966/41, Beadon Pura
Karol Bagh, New Delhi - 110005

ਮੁੱਲ : 22/- ਰੁਪਏ

ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਬਾਲ ਚੋਜ

੧. ਅਵਤਾਰ[1]

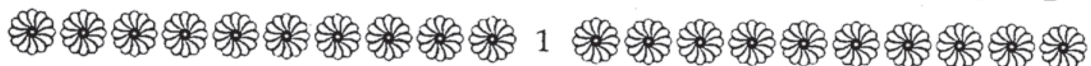
"ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ॥੮॥" *{ਬਸੰ: ਸ:੫-੧}*

ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਦਾ ਚੰਦ ਜੋ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਦਿਨ ਪਤਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ: ਅੱਜ ਪੂਰੇ ਦੀਆਂ ਨੁੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰੀਕ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕਮਾਨ ਬਣਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚਾਨਣੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਚਾਂਦਨੀ ਆਪਾਵਾਰਨ ਨੂੰ ਐਉਂ ਤਿਆਰ ਖੜਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਅਗਨਿ ਹੋਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਅਰਘੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਘਿਉ ਦੀ ਅਹੂਤੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੰਡਲ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੂਰ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਵਸਾਉਂਦੇ ਅਡੋਲ ਚਾਲੇ ਪਏ, ਰਾਸ ਮੰਡਲ ਦੇ ਨਾਚ ਵਾਂਙੂ, ਪਰ ਨਾ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ 'ਆਪਾ-ਵਾਰ' ਨਾਚ ਵਿਚ, ਮਲਕੜੇ ਮਲਕੜੇ ਠੁਮਕਦੇ, ਧ੍ਰੂ ਦੁਆਲੇ ਗੇੜ ਖਾਂਦੇ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂਰ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਆਂ ਲੈ ਲੈ ਹੀ, ਆਪਣਾ ਚਾਨਣਾ ਅਰਪਣ ਕਰਦੇ ਗੁੰਮਦੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਨੀਲਾ ਨੀਲਾ ਅਕਾਸ਼ ਧੋਤੀ ਹੋਈ ਨੀਲਮਣੀ ਵਾਂਙੂ ਟਹਿਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਕਿਸ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਭਰਿਆ, ਸ਼ਾਂਤਿ ਰਸ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਸਰਬ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤ੍ਰਿੱਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਡਦੇ ਰਥ ਦਾ 'ਆਦਰ-ਮੰਡਲ' ਬਣਨ ਲਈ ਚਾਉ ਵਿਚ ਆਇਆ ਆਪਾ ਨਿਹੁੜਾਈ ਰਾਹ ਤਕਦਾ ਖੜਾ ਹੈ।

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ, ਮੰਦ ਮੰਦ, ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ ਤੇ ਮੱਧਮ ਬਨ-ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਲਪਟ ਭਰੀ ਪਉਣ ਵਗ ਪਈ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਅਰੂਪ ਰੂਪ

ਵਾਲੀ ਮੰਡਲੀ ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਜੋਤਿ; ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਤੇ ਜਗ ਤਾਰਕ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਬਿਜੈਮਾਨ ਆ ਰਹੇ ਸੁਆਗਤ ਦੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਆਰਤੀ ਉਤਾਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

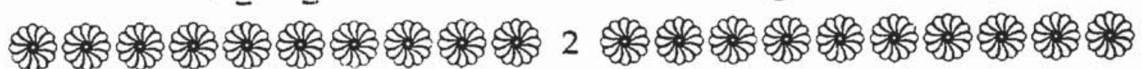
ਬਨ ਦੀ, ਬਾਗ਼ ਦੀ, ਚਿਮਨਾ ਦੀ, ਵਾੜੀਆਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨੋਂ ਚੰਗੇਰਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਈ, ਖਿੜੇ ਮਸਤਕਾਂ ਵਾਂਗ ਖਿੜੀ, ਮੁਸਕ੍ਰਾ ਰਹੀ ਤੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਹਟ ਲਾ ਰਹੀ, ਕਿਸੇ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ, ਖ਼ੂਬਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਮਲੂਕਾਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਗਮ ਚਾਉ ਵਿਚ ਨਿੱਕੀ ਨਿੱਕੀ ਫੁਲ ਪੰਖੜੀ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਵਿਛਾਉਣ ਲਈ ਖੜੀ ਹੈ, ਹਾ, ਅਪਣੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲਾਕੇ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ 'ਫੁੱਲ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਲਈ' ਮਲ੍ਹਾਰ ਭਰੇ ਉਭਰਾਉ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ,-ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ 'ਬਨਸਪਤਿ-ਬਨਮਾਲੀ' ਦੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਮੰਦ ਮੰਦ ਵੇਗ ਦਾ ਚਵਰ ਝੁਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹਰਿਆ ਹਰਿਆ ਘਾਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ, ਨ੍ਹਾ ਧੋ, ਸਾਫ ਹੋ, ਤ੍ਰੇਲ ਬਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੋਤਸਰੀਆਂ ਪਹਿਨ ਕਿਸੇ 'ਸਦਾ ਹਰੇ ਭਰੇ' ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ, 'ਆਪਾਵਾਰ ਉਮਾਹ' ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਮਖ਼ਮਲੀ ਫ਼ਰਸ਼ ਵਾਂਙੂ ਵਿਛਿਆ ਜਾ ਕੇ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੂਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਚਾਨਣ ਰੇਖਾ ਫੁੱਟੀ, ਮਗਰੇ ਹੀ ਮਹੀਨ ਮਹੀਨ, ਸੁਹਲ ਸੁਹਲ, ਅਡੋਲ ਅਡੋਲ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਚਾਨਣ-ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਦੌੜਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਚਿੜੀ ਚੂਹਕ ਪਈ, ਇਕ, ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਛੀ ਨਿਕਲ ਪਏ, ਸਭ ਦੇ ਰਾਗ-ਅਲਾਪ ਛਿੜ ਪਏ, ਮਾਨੋ ਆਗਮ-ਆਦਰ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦੇਖੋ ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਬਾਣ ਗੁਲਿਆਈ ਲੈ ਲੈ ਉੱਠੇ। ਹਾਂ, ਜਲਾਲ ਭਰੀ, ਤੇਜ ਭਰੀ, ਪੰਘਰੇ ਹੋਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਂਙੂ ਲਹਿਰਦੀ ਤੇ ਦਮਕਦੀ ਡਲ੍ਹਕਾਂ ਭਰੀ ਆਭਾ ਵਾਲੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਤੇ ਗੁਲਿਆਈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਤਲ ਤੋਂ ਉਭਰਦੀ ਤੇ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਨਿਕਲ ਪਈ ਹੈ; ਨੈਣ ਲਾਓ, ਤੱਕੋ, ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਸਾਫ ਤੇ ਨੈਣ ਘਾਬਰਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਟਿਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸ 'ਪਿਆਰ-ਆਭਾ' ਨਾਲ ਇਹ ਨੂਰ ਆਕੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਭਰਦਾ, ਅੰਦਰੇ ਸੰਜਰਦਾ ਤੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਰੂਰ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਨੂਰ ਦੀ ਪਿਆਸ ਵਾਲੇ, ਨੂਰ ਪਿਆਂ ਫੜਕ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ, ਨੂਰ ਦੇ ਕਦਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਨੂਰ ਲਈ ਰਚੇ ਗਏ, ਨੂਰ ਨੂੰ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਾਨੋਂ ਨੂਰ ਦੀ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਤਾਂਘ' ਵਿਚ

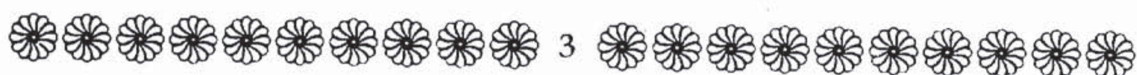

ਨੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਘੜੇ ਗਏ ਨੈਣ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂਰ ਪੀ ਰਹੇ ਹਨ ! ਝਮੱਕਾ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨੂਰ ਦਾ ਥਾਲ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਨੈਣ ਨੂਰ ਦੇ ਬੁੱਕੇ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਹੇ, 'ਨੂਰ ਨੀਰ' ਨਾਲ ਨ੍ਹਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਖੜੇ ਨੂਰ-ਤੇਜ ਵਿਚ ਹਾਂ ਪਰ ਜਾਪਦਾ ਇੰਞ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੇ ਨਾ ਨਿਰਾ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਫੁੱਲ ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨੂਰ ਦਾ ਤਬਕ ਉੱਚਾ ਹੋ ਆਇਆ, ਹੁਣ, ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੀ, ਪਰ 'ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਆਛਾਦਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ' ਧਰਤੀ ਦੇ ਗਗਨ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਨੂਰ ਭਰ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਗ ਗਈ, ਮਾਨੋਂ ਅੰਧਕਾਰ ਕਦੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਬੀ ਏਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ। ਹਨੇਰਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਨੱਸ ਟੁਰਿਆ ਸੀ, ਮਨ ਮੰਡਲਾਂ ਤੋਂ ਤਮੋਂ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ ਹੁਰੀਂ ਬੀ ਉੱਠ ਨਸੇ। ਭਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਨੀਂਦਰ, ਐਨੀ ਤ੍ਰਿੱਖੀ ਕਿ ਦੌੜੀ ਜਾਂਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਨੂਰ ਹੁਰੀਂ 'ਜਾਗ' ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, 'ਅਵੇਸਲੇਪਨ ਦੀ ਗੋਦ' ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਲੋਕੀ ਤੜੱਕ ਤੜੱਕ ਉਠਦੇ; ਉੱਦਮ ਦੇ ਪੈਰ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਉੱਡ ਪਏ ਹਨ। ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਫੈਲ ਰਹੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਉੱਠਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਖਿੰਡਾਉ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜਲਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਪੀਣ-ਹਾਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਲੰਮੀ ਲੰਮੀ, ਬ੍ਰੀਕ ਬ੍ਰੀਕ ਇਕ 'ਦੋ ਤ੍ਰੈ ਸੁਰੀ' ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਹੈ :-'ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ'। ਕੌਣ ਹੈ ? ਕੋਈ ਬੰਦਾ ? ਨਹੀਂ, ਇਕ ਵਗਦਾ ਖੂਹ, ਸਾਨੂੰ ਅਚੇਤਨ ਦਿੱਸਦਾ ਖੂਹ, ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਧੁਨਿ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ 'ਘੂੰ ਘੂੰ ਘੂੰ' ਪਰ ਹੁਣ ਇਸ ਸੱਦ ਵਿਚੋਂ 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਰਸ਼ੀ ਕੰਨ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਦ 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੂਹ ਖੇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਘੂੰ ਘੂੰ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹਾਂ ਅਰਸ਼ੋਂ ਆਏ ਅਰਸ਼ੀ ਮਨ, ਕਾਵਿ ਮਨ, ਫਕੀਰ ਮਨ ਅਵਤਾਰ ਮਨ ਅਤੇ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸੁਰ ਹੋਏ, ਮਨ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਗੁੰਜਾਰ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ-'ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ'।

ਟਿੰਡਾਂ ਦਾ ਗੇੜ ਭਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉੱਪਰ ਨੂੰ; ਪਾਣੀ ਉੱਲਟ ਕੇ ਖਾਲੀ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ। ਪਾੜਛਾ ਪਾਣੀ ਲੈਕੇ ਨਿਸਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਸਾਰ ਪਾਣੀ

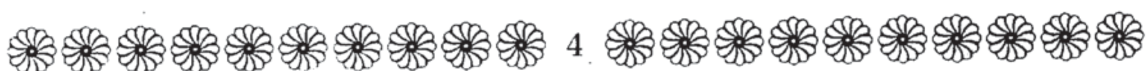
ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਗੇ ਟੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਚੁੱਬਚਾ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਭਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਡ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਡ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੀ ਵਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ; ਨਕਾਨਕ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਸਾਰਾ ਆਪਾ ਖੇਤ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪੇ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਬੈਠੇ ਜੀਉਂਦੇ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਜਾਗ ਉਠਦੇ ਹਨ; ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋ ਸਿਰੀਆਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੇ ਝੂੰਮਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਪਾਣੀ ਜੀਅਦਾਨ ਦੇਂਦਾ, ਫੇਰ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠ ਉਤਰਦਾ; ਵਿਚੋਂ ਵਿਚ ਸਿੰਜਰਦਾ ਖੂਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਵਲ ਰੁਖ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਫੇਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਉੱਪਰ ਨੂੰ, ਹਰਟ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ। ਹਾਂ, ਖੂਹ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਦਾ ਨਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਖੂਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਵਿਚਲੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਸੱਜਣ ਪੁਰਖ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਸਾਫਾ ਧੁੱਪੇ ਪਾਕੇ ਇਕ ਕੱਚੇ, ਪਰ ਸੁਥਰੇ ਥੜੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਖੂਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕੰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, 'ਤੂੰ ਤੂੰ' ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣ ਨਹੀਂ ਇਸ 'ਘੂੰ ਘੂੰ' ਵਿਚ ਤੂੰ ਤੂੰ' ਪਰਖਣ ਦੀ। ਓਹ ਆਪ ਕੋਈ ਜਪ ਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਆਪ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਨ, ਨਾਮ ਹਰਦਜਾਲ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਵਿਰਤ ਹੈ; ਦਾਨ ਤਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸੁਭਾਉ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਕੁਛ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਤੇ ਭੈ ਵਾਲਾ ਬੀ ਹੈ; ਉਂਞ ਬੀ ਭਲੇ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਰਾਜ-ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੀੜਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪੀੜਾ ਵਿਚ ਦੁਖਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਲ ਨਹੀਂ, ਸਾਹਸ ਨਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੀ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਂਝਾ ਕੌਮੀ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਪੀੜਤ ਹੁੰਦਾ ਨੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਬਿਨਯ ਕਰਦੇ ਹਨ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੱਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਆ, ਆ ਤੇ ਰੱਖ! ਭਗਵਾਨ! ਦੇਵਤੇ ਜਦ ਰਾਖ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਖਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਦੇਵਤੇ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੇਵ-ਧਰਤੀ ਪਾਪ ਗ੍ਰਸਤਿ ਤੇ ਮਲੇਛ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੂਰੋਂ ਬਨ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਧੁਨਿ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ!!'

ਤ੍ਰਬ੍ਰਕਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੋਹਿਤ, "ਅਹੋ! ਆ ਗਏ ਹੋ? ਜਾਪਦੇ ਤਾਂ ਹੋ, ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹਨ, ਤਾਂ (ਗਦ ਗਦ ਕੰਠ ਹੋਕੇ) ਧੰਨ ਮੇਰੇ ਨੈਣ! ਸੁਭਾਗ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੇ ਭਗਵਾਨ !! ਹੇ ਤ੍ਰਾਣ ਕਰਤਾ! ਨਮੋ ਨਮ:।"

ਇਹ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਇਸ 'ਮਨੋਂ ਜੁਹਾਰ' ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟੇਰੀ ਉਮਰਾ ਦੇ ਸੱਜਣ ਜੀ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਆ ਗਏ, ਉਹ ਬੀ ਥੜੇ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਇਹ ਬੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਹ ਸਨ ਪਾਂਧੇ। ਇਹ ਲੰਡੇ, ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਦੇ ਅੱਖਰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਚਾਟੜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ-ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ, ਚਿੱਠੀ ਵਾਚਣੀ, ਪਹਾੜੇ, ਦਰਾਂ, ਵਿਆਜ, ਕੋਠੇ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਚਿੱਠਾ ਬਨਾਉਣਾ, ਨਫਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੱਢਣਾ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੱਟੀ ਤੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਜੋਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਾਉਂ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 'ਗੋਪਾਲ'। ਆਪ ਥੋੜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਸਹੰਸਰ ਨਾਮਾ ਕੰਠ ਸਾਨੇ, ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਪੰਡਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਥੜੇ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ। ਆਪ ਕੁਛ ਗਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਹਰਦਿਆਲ ਨਾਲ, ਪਰ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ, ਜਿਧਰੋਂ ਕਿਤੋਂ ਦੂਰੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਬ੍ਰੀਕ ਅਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਅੰਜੁਲੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਪਾਂਧਾ ਜੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤੱਕ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਆਏ ਨ੍ਹਾ ਧੋਕੇ ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ ਜੀ। ਇਹ ਨਾਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਸੇ, ਨਾ ਪਾਂਧੇ, ਪਰ ਤਕੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਵੇਤਾ ਸਨ। ਉਪਜੀਵਕਾ ਸੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਕੁਛ ਭੋਂ ਤੋਂ ਦਾਣੇ ਪੱਠੇ ਦੀ ਆਉਂਦਨ। ਕੰਮ ਸੀ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਸੰਨਯਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ। ਚਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਆਏ ਵੈਸ਼ਨਵ ਸਾਧੂ ਨੇ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਆਪ ਆ ਬੈਠੇ ਥੜੇ ਤੇ, ਉਡੀਕਵਾਨ ਬੈਠ ਗਏ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੰਜੁਲੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਛ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ।

ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਪੂਰੇ ਦੇ ਦਮਕ ਰਹੇ ਸੂਰਜ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਜੋ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਓਹ ਪਰੇ ਪਰੇ ਹੁੰਦੀ ਮਾਨੋਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਨ ਹੁਣ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਅੰਜੁਲੀਆਂ ਦਾ ਰਸ ਵਾਲਾ ਆਧਾਰ ਮਾਨੋਂ ਚੁਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਨੈਣ ਬੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਹਨ। ਤ੍ਰੈਆਂ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਆਪੋ ਵਿਚ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਆ ਬੈਠੇ।

ਤ੍ਰੈਏ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਲੱਗ ਪਏ ਕਰਨ। ਸੂਰਜ ਉੱਚਾ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ, ਮਿੱਠੜੀ ਰੁਤ ਸੀ ਤੇ ਸੁਆਦ ਭਰਿਆ ਵੇਲਾ ਸੀ:-

ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ (ਠੰਡਾ ਸਾਹ ਭਰਕੇ)-ਦੈਵ ਗਤੀ ਹੀ ਐਸੀ ਹੈ। ਕੀਹ ਜਾਣੀਏਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜੌਨ ਪੁਰ ਦੀ ਘਟਨਾ

ਸੁਣੀ ਸੀ ਕਿ ਦੇਵੀ ਅੱਗੇ ਬਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੀ ਬਾਬ ਹੋਈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਅਤਯਾਚਾਰ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ। ਕਾਂਸੀ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੁਖ ਬੀਤੀ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਫੇਰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਉਪੱਦਰ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਮੁੜਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਹਿਮੂਦ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

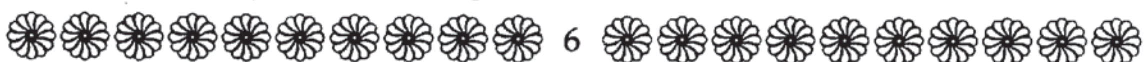
ਹਰਦਿਆਲ-ਸੁਖ ਕਦੋਂ ਬੀਤੀ ਹੈ? ਜਦ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਜੈ ਪਾਲ ਸ੍ਵਰਗ ਹੋਏ ਨੇ-ਚਿਖ਼ਾ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤਦ ਤੋਂ ਕਿਹੜਾ ਦਿਨ ਸੁਖ ਦਾ ਆਇਆ ? ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਲਾਮਾਲ, ਸੁਖਾਂ, ਵਿਦਯਾ ਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਅੱਗੇ ਬਲੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ ਮਰ ਮਿਟੇ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ।

ਗੋਪਾਲ-ਇਹ ਸਾਡਾ ਤੱਪਾ ਕੁਛ ਠੰਢੀਰਾ ਹੈ ਭੋਇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਗਊ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਰਖਯਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਚਰਜ ਹੀ ਹੈ! ਨਵੇਂ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਅਤਯਾਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਗੋਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਗੋਲਿਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਚੌਧਰੀ ਗੋਲਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਇ ਭੋਇ ਨੇ ਉਲਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹਰਦਿਆਲ-ਇਹ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਖੂਬੀ ਬੀ ਸੀ, ਪਰ ਸਲਾਹਗੀਰ ਬੀ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵੇਰ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜ-ਅਤਯਾਚਾਰ ਅਤਿ ਦੀ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪ ਗਏ ਹਨ! ਹੁਣ ਭਗਵਾਨ ਆਵੇਗਾ, ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਦੇਖੋ ਕਿਤਨੇ ਬਰਸਾਂ ਤੋਂ ਵਰਖਾ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰੁੱਤਾਂ ਆਪਣੇ ਧ੍ਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਇਹ ਲਛਣ ਹਨ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ।

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਪੰਡਤ-ਅਨੁਮਾਨ ਤਾਂ ਐਸੇ ਹੀ ਹਨ, ਭਵਿੱਖਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਜੋ ਪਤੇ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀ ਪੁੱਗਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਕਦ ਤਕ ਆਸ! ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਅਗੇ ਹੀ ਅਸਹਿ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਲੋਧੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਹਿਰ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਿਲ ਰਹੇ ਕਸ਼ਟ ਝੱਲਣੇ ਕਠਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਮਰ ਬੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੇ, ਇਕੋ ਰਾਤ ਸਾਰੇ ਸੁੱਤੜੇ ਸੌਂ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਅਲਖ ਮੁੱਕੇ, ਕਜ਼ੀਆ ਚੁੱਕੇ।

ਗੋਪਾਲ ਪਾਂਧਾ-ਪੰਡਤ ਜੀ! ਨਿਰਾਸਤਾ ਤਾਂ ਐਸੀ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਨ ਕੁਛ ਐਸੀ ਸਖਤ ਹਠੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ਕਿ ਖੇਦਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਕੇ ਬੀ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਜੀਉਣਾ ਲੋੜਦੀ ਹੈ,

ਕਰੀਏ ਕੀ? ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਹਾਂ ਹੀ ਗ੍ਰੀਬ, ਨਿਤਾਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸਾਡੇ ਰਾਣੇ ਰਾਜੇ ਸਭ ਰੇਤ ਥਲੀਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਜਾ ਵੜੇ। ਜਦ ਦੇ ਰਾਇ ਪਿਥੌਰਾ ਆਪਣਿਆਂ ਦੇ ਹੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਟੋਏ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਚਲ ਬਸੇ, ਬੱਸ, ਹਿੰਦੂ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜਾ ਹੈ ਅੱਧਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ, ਨਾ ਆਨ ਹੈ, ਨਾ ਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਉਤਲਾ ਸਾਹ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਤਾਂ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਕਸਾਈ ਦੇ ਬੱਕਰੇ ਵਾਂਙ ਭੈ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ! ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇਂਦੇ, ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦੇ, ਵੱਢੀਆਂ ਚਾੜ੍ਹਦੇ, ਗੋਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਆਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਿਸ ਪਾਸਿਓਂ ਤੱਕਣ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਲਾਈਏ? ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ! ਆਪ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਦਿਲ ਜੋੜੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਲੇ ਪੰਡਤ ਹੋ ਨਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋ, ਤੁਸਾਡਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੀ ਠੀਕ ਨਿਕਲੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਅਵਤਰਣ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਖ਼ਬਰੇ ਏਹ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਲੈਣਗੀਆਂ!

ਹਰਦਿਆਲ ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਮੇਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਤੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਰ ਜੇ ਮੈਂ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਓਹ ਆ ਗਿਆ ਹੈ! ਹੈ ਅਜੇ ਬਾਲਪਨੇ ਵਿਚ ਤੇ ਅਪ੍ਰਗਟ, ਪਰ ਲੱਛਣ ਸਾਰੇ ਉਹੋ ਹਨ।

ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ (ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ)-ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ! ਸੱਚ? ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਦਸੋ, ਅਸੀਂ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਈਏ, ਸੋਧੀਏ, ਵੇਖੀਏ!

ਪ੍ਰੋਹਿਤ (ਪਾਂਧੇ ਗੋਪਾਲ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)-ਕਿਉਂ ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਬੀ ਤੱਕਿਆ ਹੋਊ?

ਪਾਂਧਾ(ਕਾਹਲਾ ਹੋਕੇ)-ਕਦੋਂ? ਕਿੱਥੇ? ਕੌਣ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਬਾਲਕਾ, ਬੇਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਬਾਲਕਾ, ਹਸਮੁਖ, ਸੁੰਦਰ ਸਡੌਲ ਚਿਹਰਾ, ਮੱਥਾ ਚੌੜਾ, ਨੈਣ ਰਸੀਲੇ, ਬਾਹਾਂ ਲੰਮੀਆਂ, ਗੋਡਿਆਂ ਤਕ ਲੰਮੀਆਂ।

ਪਾਂਧਾ-ਕਿਹੜਾ ਬੇਦੀ ਕੁਲ? ਬੇਦੀ ਵਡਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਹਿਤਾ ਹੀ ਹੈ ਨਾ, ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਹਾਂ ਜੀ, ਓਸੇ ਦਾ ਬਾਲਕਾ-ਨਾਨਕ।

ਪਾਂਧਾ-ਨਾਨਕ ! ਨਾਨਕ ! ਨਾਨਕ ! ਹੈਂ ਅਵਤਾਰ! ਸੱਚੀਂ? ..(ਸੋਚ ਕੇ) ਠੀਕ ਹੈ, ...ਹਾਂ ਲੱਛਣ ਅਲੌਕਿਕ ਤਾਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਤੁਹਾਡੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਜੋ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੁਸਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ?

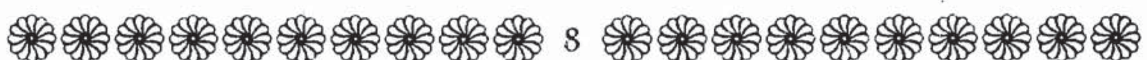
ਪਾਂਧਾ-ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਹੈ, ਪਰ ਅਵਤਾਰ, ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਅਵਤਾਰ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਹੈਨ ਲੱਛਣ ਤਾਂ ਅਦਭੁਤ, ਡਿੱਠੇ ਨਾ ਸੁਣੇ।

ਪੰਡਤ-ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੰਨ ਗਏ ਹੋ? ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਲੱਛਣ ਤਾਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੁਸਾਂ ਕੁਛ ਪਰਤਾਯਾ ਬੀ ਹੈ ਆਪੂੰ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਗਿਆ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲੀਤਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੁ ਹੋਇਆ, ਨਾਲੇ ਜਯੋਤਸ਼ੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਗਨ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿਚਾਰਨੀ, ਟੇਵਾ ਪੱਤ੍ਰੀ ਲਿਖਣੀ ਸੀ, ਪਲ ਘੜੀ ਲਿਖ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਦੇਖੋ! ਜਦ ਬਾਲਕ ਜਨਮਿਆਂ, ਦਾਈ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵੱਸਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ, ਫਿਰ ਇੰਞ ਜਾਪੇ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਸਦੇ ਖੜੋਤੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਗੰਧਤ ਫੁਲਾਂ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਚਾ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਇਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਪੁਰਖ ਕਿਤੋਂ ਆਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਈ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੱਦੜੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਨੋਂ ਕੋਈ ਮੰਡਲੀ ਕੁਛ ਆਦਰ ਦਾ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਬੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਕਿੱਤਾ ਪ੍ਰੋਹਤਾਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਗਿਰਾਂ ਤੇ ਨਾਲਦੇ ਗਿਰਾਈਂ ਜਜਮਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚੇ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਜਨਮ ਪੱਤਰੀਆਂ ਬਨਾਈਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਨਾ ਏਹ ਕੌਤਕ ਤੱਕੇ ਹਨ, ਅਰ ਨਾ ਐਸੇ ਦਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਪੰਡਿਤ-ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਆਪ ਵਿਦਤ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੱਖੀਂ ਪਰਨੇ ਜਾਂਦੇ, ਆਰਤੀ ਕਰਦੇ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਇਕ ਤਾਂ ਮਾਯਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਮੰਨ ਮਨਾ ਕੇ ਫੇਰ ਬੇਮਲੂਮੇ ਸੰਸਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਜੇ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਸਚਮੁਚ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤਾਂ ਐਸੀ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਛਿਪਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਮਸਤਕ ਤੇ ਮਣੀ ਅਤੇ ਦਸਤਾਰ ਵਿਚ ਰਖੀ ਪਾਰਸ ਜਯੋਤੀ ਕਦ ਤਕ ਛਿਪ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ! ਪਰ ਜ਼ਾਲਮ ਰਾਜੇ 'ਅਵਤਾਰ-ਦਰੋਹੀ' ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੰਸ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ? ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰਾਕਸ਼ ਲੋਧੀ ਪਠਾਣ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੀਨਦਾਰ ਹਾਂ, ਕਿਤਾਬ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਬੜੇ ਸੱਭਯ ਹਾਂ, ਪਰ ਵਰਤਾਉ ਸਾਰੇ ਅੱਤ ਕਰੜਾਈ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਮੈਂ ਕੁਛ ਭੈ ਕਰਕੇ ਬਿਰਕਦਾ ਘੱਟ ਹਾਂ ਕਿ

ਮਤੇ ਜਰਵਾਣੇ ਬਾਲਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਖ ਨਾ ਆ ਦੇਣ! ਕਦੇ ਮਾਇਆ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ-ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਪਸਿੱਤੇ ਪਏ ਗਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਗਨ ਨਾਥ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਜਾਏ! ਇੱਥੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਪਤਾ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਖਾਂ, ਤੁਸਾਂ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿ ਕਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੜਾ ਹਸਮੁਖ, ਸਡੌਲ ਤੇ ਸੁਹਣਾ ਹੈ ਅਰ ਦਾਈ ਕਈ ਕੌਤਕ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾਉ ਦੇ। ਪਰ ਕਦੇ ਪਤਾ ਲੈਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਆਇਆ ਹੈ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ?

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ - ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ 'ਅਵਤਾਰ!' ... ਇਧਰ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਕਈ ਅਨੋਖੇ ਬਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਲਕਾ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਜੋ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਗਣਿਤ ਵਿਦ੍ਯਾ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਮੈਂ ਅੱਠ ਬਰਸ ਦਾ ਬਾਲਕ ਪਰਯਾਗ ਵਿਚ-ਉਚੇ ਸੰਗੀਤ ਧ੍ਰੂਪਦ ਗਾਉਂਦਾ ਡਿੱਠਾ ਸੀ। ਏਹ ਸੰਸਕਾਰੀ ਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੌ ਮੈਂ ਇਕ 'ਪੁਰੀ' (ਉਡੀਸੇ) ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਬੱਚਾ ਡਿੱਠਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਵੇਰੀ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹ ਦਿਓ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਣ ਲਵੋ। ਮੈ ਰਿਗਵੇਦ ਦੀਆਂ ਰਿਚਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਸੁਣਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਉਵ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਐਸੇ ਬਾਲਕ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅਲੌਕਿਕ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਅਕਸਰ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲੰਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਪਾਂਧਾ-ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਪੰਡਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਜੋਤਸ਼ੀ ਦਾ ਬੇਟਾ ਸੀ, ਜੋ ਛੇ ਸਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਰੇਖਾ ਗਣਿਤ ਕੱਢਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅਭੁੱਲ। ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚਕ੍ਰਿਤ ਸਨ, ਪਰ ਜੀਵਿਆ ਬਹੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਤੁਸੀਂ ਸੱਤ ਆਖਦੇ ਹੋ, ਐਸੇ ਬਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਰਕ ਲੋਕ ਜੋ ਅੜਮੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਵੇਰ ਮੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਚਰਜ ਹੈ। ਜਗਤ ਅਚਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਅਭ੍ਯਾਸ ਆ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਕਾਰ ਪੂਰਬਲੇ ਉਗਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧੀ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ[2]।

ਪਰ ਸੱਜਣ ਜੀ! ਓਹ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ, ਓਹ ਹਨ ਅਭ੍ਯਾਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਗੁਣ, ਜੋ ਏਥੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਕੀਮ ਲੋਕ ਬੀ ਆਂਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਖਾਸ ਬਨਾਵਟ ਹੀ ਕਈ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਦਿਖਾਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਏਥੇ ਲੱਛਣ ਹੋਰਵੇਂ ਹਨ। ਏਹ ਲੱਛਣ ਨਿਰੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾਈ ਦੇ ਨਹੀਂ ਏਹ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਇਹ ਬਾਲਕਾ 'ਚਮਤਕਾਰੀ' ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ-ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ?

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਆਪ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਗ੍ਯ ਹੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਿਰਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਾਂ। ਸੁਣੋ, ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਆਗਮਨ ਠੰਢੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੁਰਤ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਹੋਰਵੇਂ ਮਿੱਠੀ, ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਜਬ੍ਹੇ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗ੍ਰਹਣ ਬ੍ਰਿਤੀ ਉਸਦੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਚ੍ਯੁਤ[3] ਅਸਲੇ ਦੀਆਂ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਤੋਂ ਚਮਤਕਾਰ ਨਿਰਯਤਨ, ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਨ ਡਿੱਠਾ, ਛਠੀ ਰਾਤ ਡਿੱਠੀ, ਚੋਲਾ ਮੈਂ ਪੁਵਾਯਾ, ਬਾਲਪਨ ਸਾਰਾ ਡਿੱਠਾ। ਦੂਜੇ ਚੌਥੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਠਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਦੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਾਂ ਵਾਂਙ ਰੋਂਦਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਪੰਘੂੜੇ ਪਏ ਦੇਵ ਜਾਪਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਤੱਕੋ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰ ਕੇ ਅਗੋਂ ਤੱਕਦੇ ਤੱਕਦੇ ਰਸ ਭਰੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਮਾਨੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਟੁਰਨ ਫਿਰਨ ਜੋਗੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਬਾਲ ਘਰ ਆਇਆ, ਜੋ ਸ਼ੈ ਨੇੜੇ ਹੋਈ ਫੜੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਰਤਾ ਵਡੇਰੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਮੰਗਤਾ, ਜੋ ਬੂਹੇ ਆਇਆ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਜੋ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਕਈ ਵੇਰ ਭਾਂਡੇ ਭੂਖਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਨੇ। ਇਹ 'ਦਾਨ-ਬ੍ਰਿਤੀ' ਉੱਚ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਦੀ-ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ-ਉਮਰਾ ਆਈ ਤਾਂ ਸਭ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਧਾਨ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੈ ਕਦੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਪੀਲੂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਪੀਲੂ ਤ੍ਰੋੜ ਤ੍ਰੋੜ ਹੇਠਾਂ ਸਖਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਟਦੇ ਤੇ ਆਪੂੰ ਇਕ ਬੀ ਨਾ ਖਾਂਦੇ ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰਾ ਵਿਚ ਚੁਪ ਚਾਪ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟੀ ਬੈਠੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਦੋ ਦੋ ਚਾਰ ਚਾਰ ਘੜੀਆਂ; ਮੱਥਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚਮਕਦਾ ਹੈ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਬਿਹਸਦੇ ਹਨ, ਆਨੰਦਮਯ ਸਮਾਧੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਲਗੀ

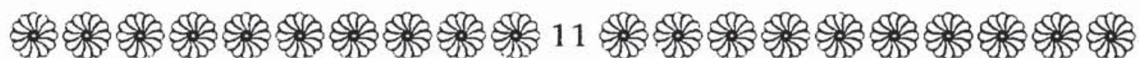

ਹੋਈ। ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ, ਦੌੜਦੇ, ਮੁੜਦੇ ਬੈਠਦੇ ਆਗੂ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹਾਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਿੱਤਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਕੀ ਦੱਸਾਂ? ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਧ੍ਰਵਾ ਕਿ 'ਅਵਤਾਰ ਹਨ' ਮੇਰੇ ਦਿਲੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਨਹੀਂ! ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਹ ਹੁਣੇ ਪੂਰੇ ਵਲੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਧੁਨਿ ਆ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਸਨ ਅਲਾਪ ਰਹੇ।

ਪਾਂਧਾ-ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਲਿਆਏ ਸਨ ਨਾ...।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਸੁਭਾਉ ਇੰਨਾਂ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦ੍ਰਾਂ ਤਾਂ ਕਮਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾ, ਮਾਤਾ ਤਾਂ-ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸੁਭਾਗ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਮਾਤਾ, ਜਿਸਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ-ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਦਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਨਿੱਤ ਦੇ ਏਹ ਨੁਕਸਾਨ ਤੱਕ ਕੇ ਤੇ ਫੇਰ ਚੰਗੇ ਕੀਮਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਗਹਿਣੇ ਬੀ ਦੇ ਦੇਣ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੈਂ ਭਾਗਸ਼ੀਲ ਹੈ ਪੁਤ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੜਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਵਤਾਰ, ਤੈਨੂੰ ਤਾਰੇਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ, ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰਾ ਅਗਲਾ ਪਿਛਲਾ ਸਾਰਾ ਰੋੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਾਯਾ। ਮੋਹ ਬੀ ਬੜਾ ਸੂ, ਮੰਨ ਭੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਇਹੋ ਸਲਾਹ ਠਹਿਰੀ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ ਜਾਏ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹੂ ਤਾਂ ਦਾਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਘਟੂ ਤੇ ਨਾਲੇ ਖੱਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਨਾਂਵਾਂ ਟਾਂਵਾਂ ਸਿਖ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੂ ਨੇ ਕਾਰਦਾਰੀ ਸਾਂਭੀ ਹੈ ਘਰ ਦੀ ਆਮਲੀ[4] ਘਰੇ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਸੋ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲੱਛਣ ਹੋਰਵੇਂ ਦੀਹਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕਾਰਦਾਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਤਪੇ ਦੀ ਮੁਸਾਹਿਬੀ ਲੈਣੀ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਜੋ ਕੁਛ ਤੁਸਾਂ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰੀ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਤੋਤਲੇ ਵਾਕ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਙ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਅਚਾਨਕ ਗੰਭੀਰ ਚਿਹਰਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਂਞ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਆਖਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ[5]।

ਪਾਂਧਾ-ਮੇਰੇ ਸਨਮਾਨ ਯੋਗ ਜੀਓ! ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਲ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ: ਕਾਲੂ

ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਘਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਬੜਾ ਵੰਡਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਡਾਢਾ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਅੱਥਰਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਨਿਕੀ ਉਮਰੇ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ੈ ਹੱਥ ਆਵੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਭਲੇ ਕਰ ਪੜ੍ਹਾਓ। ਪਰ ਮੈਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਟਾਕਰੇ ਅੱਖਰ ਪਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਓਹ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪੱਟੀ ਆਪੇ ਉਤਾਰ ਲਈ। ਮੈਂ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਤੱਕਾਂ ਕਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ! ਫੇਰ ਮੈਂ ਪਹਾੜੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀ ਇੰਵੇ। ਅਜੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਵਿਆਜ ਤੱਕ ਅੱਪੜ ਪਿਆ ਹੈ। ਖਰੂਦੀ ਮੂਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੁਸਕ੍ਰਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਕੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹੋਸੀ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਖਿਆਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਆਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨੀਂਦ ਪਈ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਖਬਰੇ ਸਮਾਧੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨੀਂਦ੍ਰਾਵਲੇ ਪੁਰਖ ਵਾਂਙੂ ਕਦੇ ਉਸ ਨੇ ਝੂਟਾ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ। ਜਦੋਂ ਚਟਸਾਲ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਠੰਢ, ਤੇ ਸੁਆਦ ਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਜ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ "ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ!' ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਸੋ ਦੇਵਤਾ ਜੀ! ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਆਪ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹੋਵੇ, ਲੱਖਣ ਅਚਰਜਤਾਈ ਵਾਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਬਾਲਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਪੂਰਾ ਮਰਦ ਉਠੇਗਾ।

ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ-ਪਾਂਧਾ ਜੀ! ਤੁਸਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹਨ; ਭਲਾ ਦਸੋ ਖ਼ਾਂ ਮੁੰਡੇ ਖੁੰਡੇ ਰਲਕੇ ਡਰਾਉਣ, ਧਮਕਾਉਣ ਤਾਂ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?

ਪਾਂਧਾ-ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹੀਆ ਹੈ ਕਿ ਡਰਾਉਣ? ਉਹ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਲੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਧਰ ਨਾਨਕ ਓਧਰ ਸਾਰੀ ਚਟਸਾਲ।

ਪੰਡਤ-ਇਹ ਲੱਛਣ ਅਵਤਾਰਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਭਲਾ ਕਦੇ ਉਸਦੇ ਉਦਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਡਿੱਠਾ ਜੇ?

ਪਾਂਧਾ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ, ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਕਈ ਕਹਿਦੇ ਹਨ, ਜੀ ਨਾਨਕ ਕਦੇ ਚੁਪ ਕਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਸਾਨੂੰ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਿਰ

ਉਦਾਲੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਝਿੜਕ ਕੇ ਮੁੰਡੇ ਪਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਧਰ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਇਹ ਬੀ ਲੱਛਣ ਉਹੋ ਹੈ! ਭਲਾ ਕਦੇ ਇਹ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ ਜੇ ਕਿ ਓਹ ਧੁੱਪੇ ਟੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਐਉਂ ਜਾਪੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਦਾ ਛਾਯਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਪੈਂਦਾ?

ਪਾਂਧਾ-ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਹੁਣ ਗਹੁ ਕਰਕੇ ਕਰਸਾਂ।

ਪੰਡਤ-ਚੰਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਖਤ ਪੱਤ੍ਰ ਆਪਣਾ ਪੜ੍ਹਾ ਲਓ ਸੁ, ਫੇਰ (ਪ੍ਰੋਹਤ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਭੂਸੂਰ[?] ! ਜੇ ਕੁਛ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਘਲਾਓ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਈਏ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਦ੍ਯਾ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿਆਂ ਤੇ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸਨ ਦਾ ਲਾਹਾ ਬੀ ਲੈ ਲਵਾਂ।

ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧ੍ਰੂਵੇ ਤੋਂ ਐਉਂ ਦੀਹਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੜ੍ਹਾਵੇਗਾ, ਜਾਪੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸਿਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਖਾਵੇਗਾ। ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕਦੇ ਮਸਤਕ ਤੱਕੋ ਨਾ, ਐਡਾ ਚੌੜਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਸ ਉਮਰੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠਾ। ਫੇਰ ਤੱਕੋ ਚਮਕ ਮੱਥੇ ਦੀ, ਠੰਢਾ ਠੰਢਾ, ਮਿੱਠਾ ਮਿੱਠਾ ਸੂਰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਚੰਦ ਵਾਲੀ ਲਿੱਸੀ ਲਿੱਸੀ ਦਮਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਦਮਕ, ਮਿੱਠੀ, ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਰਸੀ ਹੋਈ ਹੋਈ।

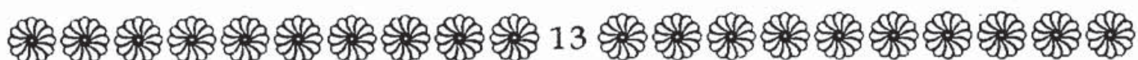
-o-

੨. {ਪਾਂਧਾ}

ਬਲਿਓ ਚਰਾਗੁ ਅੰਧ੍ਯਾਰ ਮਹਿ ਸਭ ਕਲ ਉਧਰੀ ਇਕ ਨਾਮ ਧਰਮ॥

{ਸਵ: ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ:੫੯}

ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੇਠ ਦੱਬੀ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਨੇ ਪਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲੀ ਦੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਵੇਖੀ। ਆਖ਼ਰੀ ਪਠਾਣ ਘਰਾਣੇ ਲੋਧੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਸਿਕੰਦਰ ਆਦਿਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਬਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿਚ:-

ਕਲਿ ਕਾਤੀ ਰਾਜੇ ਕਾਸਾਈ ਧਰਮੁ ਪੰਖ ਕਰਿ ਉਡਰਿਆ॥

ਸੰਖੇਪ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਅੱਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀਨੀ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬੇਵਸੇ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕਲੇਜਾ ਕੰਬ ਉਠਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤਾਂ, ਗਹਿਰੇ ਬਨਾਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਯਾ ਪਸਿੱਤੇ ਪਾਸੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਫਿਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਸਿੱਤੇ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਤਲਵੰਡੀ ਨਾਮੇ ਗਿਰਾਂ ਸੀ। ਸੀ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰੋਂ ੨੦-੨੫ ਕੋਹ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਪਰ ਪਾਸਾ ਪਸਿੱਤਾ ਤੇ ਰੜੇ ਜਿਹੇ ਬਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੀ। ਏਸ ਬਸਤੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡੀ ਭੱਟੀਆਂ ਦੇ ਰਾਇ ਭੋਏ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ 'ਤਿਲਵੰਡੀ ਰਾਇ ਭੋਇ'। ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਗਿਰਾਂ, ਪਰ ਭੋਏ ਨੇ ਏਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੱਪੇ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਥਾਪਿਆ। ਭੱਟੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਭੱਟ ਪਦ ਤੋਂ ਹੈ, ਭੱਟ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਕਵੀ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀਏਂ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬੱਟ ਤੇ ਏਹ ਭੱਟ ਇਕੋ ਗਲ ਸਹੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਇ ਭੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਏਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਕਪੁਰ ਦੇ ਪਰਗਣੇ ਵਿਚ ਦਸ ਕੁ ਪਿੰਡ ਜਗੀਰ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਏਸ ਨੇ ਤਲਵੰਡੀ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਵਸਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਸੇਬਾ ਬਣਾਇਆ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਰਦਾਰੀ ਉੱਤੇ ਗੋਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਨਰੈਣ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਥਾਪ ਕੇ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵ਼ਸਾ ਲਿਆ[੮]। ਲਗ ਪਗ ੧੫੧੯ ਬਿ: ਨੂੰ ਰਾਇ ਭੋਇ ਮਰ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪੁਤ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਤੱਪੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੋਇਆ। ਏਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੇ ਬੇਟੇ ਕਲਜਾਨ ਚੰਦ ਨੂੰ-ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਕਾਲੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰਦਾਰ ਥਾਪਿਆ।

ਇਸ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀਆਂ ਭੋਆਂ ਧਨ ਉਪਜਾਊ ਸਨ, ਖੂਹਾਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਨ-ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਣ ਦੇ ਜੰਗਲ-ਦੁਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਫੇਰੇ ਟੋਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਇ ਭੋਏ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਯਾ ਦਬਾਉ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜ਼ੁਲਮ ਵਲ ਰੁਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਤੱਪੇ ਵਿਚ ਆਏ ਹਿੰਦੂ ਸੰਤ, ਸਾਧ, ਪੰਡਤ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਬੀ ਫ਼ਕੀਰੀ ਰੁਖ਼ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ

ਤਲਵੰਡੀ ਦੀਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਓਟ ਤੇ ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ; ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਸਿਕੰਦਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੀ ਘਰ ਘਰ ਕਥਾ ਸੀ, ਹਿੰਦੂ ਬਹੂ ਬੇਟੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਏਥੋਂ ਤਾਈਂ ਕਿ ਕਪੜਾ ਗਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹਿੰਦੂ ਪਾਸ ਨਾ ਰਹੇ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦਾ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਜਿਸ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਘਰ ਹੋਵੇ ਖੱਸ ਲਿਆ ਜਾਵੇ[੯]। ਸੋ ਜੇ ਰਾਜਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅਹਿਲਕਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵਧੀਕ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨਗੇ? ਏਸ ਅਤਯਾਚਾਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਦੇ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਤੁਕ ਗੁਰੂ ਕੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। 'ਰਾਜੇ ਸੀਹ ਮੁਕਦਮ ਕੁਤੇ'।

ਕੁਛ ਆਰਾਮ ਸੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਟਾਵੇਂ ਭਲੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਰਯਾਸਤਾਂ ਵਿਚ ਭਲਿਆਈ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ ਆਪ ਵੀ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਟਕੇ ਭਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਐਸੇ ਰਾਜ ਵੀ ਥੋੜੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਪਰਲਾ ਤੱਪਾ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ ਜੋ ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ ਵਿਚ ਸੀ। ਸਾਂਦਲ ਬਾਰ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੀ ਐਸੀਂ ਸੀ ਜੋ ਤਦੋਂ ਉਜਾੜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੇ 'ਧਰਾ ਭਾਰ ਹਰਨ' ਵਾਲੇ ਦਾਤੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਏਥੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰੀ ਹੋਏ।

ਉੱਪਰ ਕਹੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤ੍ਰੈਏ ਪੰਡਤ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪਾਂਧਾ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਗਹੁ ਕਰ ਤੱਕਣ ਲੱਗਾ। ਅੱਜ ਬਾਲਕਾ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਪੱਟੀ ਲੈਕੇ ਅਲੱਗ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਪੱਟੀ ਲ਼ਿਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ, ਪਰ ਮਹੀਨ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੁਛ ਗਾਉਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਾਂਧਾ ਪਲੇ ਪਲੇ ਤੱਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰਦਯਾਲ ਦੀ ਆਖੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਸਬੂਤ ਐਡੇ ਕਾਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿੱਡੀ ਕਾਹਲੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਂਧਾ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਨਾਨਕ ਅੱਜ ਪੱਟੀ ਲੈਕੇ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕੋਠੇ ਪਾਕੇ ਦਿਆਂਗਾ, ਪਰ ਨਾਨਕ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ, ਤਦ ਪਾਂਧੇ ਨੇ ਅਵਾਜ਼ ਦਿਤੀ 'ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਅੱਜ ਪੱਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ?' ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪਰਬਤ ਜੇਡੀ ਛੱਲ ਵਾਂਙੂ ਇਕ ਖਾਸ ਰੰਗ ਨਾਲ ਅਨੋਖਾ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਉੱਠਿਆ,

ਮਸਤ ਚਾਲ ਟੁਰਿਆ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਰਸੀਲੇ ਮੋਤੀ ਭਰੇ ਸਨ, ਜੋ ਭਰੇ ਸਨ, ਪਰ ਡੁਲ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਅਜੀਬ ਮਿੱਠੇ ਆਲਸ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਸੀ, ਆ ਪਾਂਧੇ ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ ਪੱਟੀ ਦਿਤੀ, ਦੋ ਪੱਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ। ਪਾਂਧਾ ਪਟੀ ਲੈਕੇ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਾਂ ਕੋਠੇ ਵਿਆਜ ਦੇ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਬਾਰਤ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਦੇਖ, ਭਈ ਹਰ ਅੱਖਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਬਾਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕੀ ਹੈ? ਜੋ ਨਾਨਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ? ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੈ। ਪਾਂਧਾ ਪੜਨ ਲੱਗਾ, ਇਕ ਇਕ ਅੱਖਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ–

[੧੦]ਸਸੈ ਸੋਇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਜਿਨਿ ਸਾਜੀ ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕੁ ਭਇਆ ॥
ਸੇਵਤ ਰਹੇ ਚਿਤੁ ਜਿਨ੍ਹ ਕਾ ਲਾਗਾ ਆਇਆ ਤਿਨ੍ਹ ਕਾ ਸਫਲੁ ਭਇਆ ॥੧॥
ਮਨ ਕਾਹੇ ਭੂਲੇ ਮੂੜ ਮਨਾ ॥ ਜਬ ਲੇਖਾ ਦੇਵਹਿ ਬੀਰਾ ਤਉ ਪੜਿਆ ॥੧॥
ਰਹਾਉ ॥ ਈਵੜੀ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਹੈ ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਸਚਾ ਸੋਈ ॥
ਏਨਾ ਅਖਰਾ ਮਹਿ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਲੇਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥
ਊੜੈ ਉਪਮਾ ਤਾ ਕੀ ਕੀਜੈ ਜਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥
ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ਸੇਈ ਫਲੁ ਪਾਵਹਿ ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ ॥੩॥

{ਆਸਾ ਮ:੧ ਪਟੀ ਲਿਖੀ}

ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪੰਡਤ ਹੱਕਾ ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਕਦੇ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਰੱਬੀ ਮੱਥੇ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਪਟੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜੇ। ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਵਾਕ ਚੇਤੇ ਆਏ, ਆਖੇ:–'ਇਹ ਉਮਰਾ, ਇਹ ਬਾਣੀ, ਇਹ ਵੈਰਾਗ, ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼। ਅੱਜ ਪਾਂਧਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਖੇ: 'ਇਹ ਹੋਸ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਬੈਸ[੧੧] ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਹੈ ਤਾਹੀਓਂ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ, ਜੋ ਘਰੋਂ ਮਿਲੇ, ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਹੋਊ ਜ਼ਰੂਰ। ਫਿਰ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਸੰਸਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਵੇਖੀਏ, ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੀ ਪੱਟੀ ਲਿਖੀ ਸੂ? ਤਾਂ ਓਨ੍ਹ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਨਾਨਕ! ਤੂੰ ਉਹ ਵਿਦਜਾ, ਜੋ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ? ਲੇਖਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਚਤੁਰ, ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸਿਆਣਾ ਹੋ, ਸੁਖ ਪਾਵੇਂਗਾ।" ਤੱਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਰਸ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪਾਂਧੇ ਤੇ ਪਾਈ ਤੇ ਇਕ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੁਛ

ਆਖਿਆ ਜੋ ਪਾਂਧੇ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੇ ਅਪਣੇ ਉਚਾਰੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:-

ਜਾਲਿ ਮੋਹੁ ਘਸਿ ਮਸੁ ਕਰਿ ਮਤਿ ਕਾਗਦੁ ਕਰਿ ਸਾਰੁ ॥
ਭਾਉ ਕਲਮ ਕਰਿ ਚਿਤੁ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰ ਪੁਛਿ ਲਿਖੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਲਿਖੁ ਨਾਮੁ ਸਾਲਾਹ ਲਿਖੁ ਲਿਖੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥੧॥
ਬਾਬਾ ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੁ ॥
ਜਿਥੈ ਲੇਖਾ ਮੰਗੀਐ ਤਿਥੈ ਹੋਇ ਸਚਾ ਨੀਸਾਣੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥
ਜਿਥੈ ਮਿਲਹਿ ਵਡਿਆਈਆ ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਸਦ ਚਾਉ ॥
ਤਿਨ ਮੁਖਿ ਟਿਕੇ ਨਿਕਲਹਿ ਜਿਨ ਮਨਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥
ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਗਲੀ ਵਾਉ ਦੁਆਉ॥੨॥
ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ ॥
ਇਕਿ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ ਇਕਨਾ ਵਡੇ ਦਰਵਾਰ ॥
ਅਗੈ ਗਇਆ ਜਾਣੀਐ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਵੇਕਾਰ ॥੩॥
ਭੈ ਤੇਰੈ ਡਰੁ ਅਗਲਾ ਖਪਿ ਖਪਿ ਛਿਜੈ ਦੇਹ ॥
ਨਾਵ ਜਿਨਾ ਸੁਲਤਾਨ ਖਾਨ ਹੋਦੇ ਡਿਠੇ ਖੇਹ ॥
ਨਾਨਕ ਉਠੀ ਚਲਿਆ ਸਭਿ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਨੇਹ ॥੪॥੬॥ {ਸਿਰੀ ਰਾਗ:ਮ:੧}

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸਟੀ ਪਟੀ ਸਾਰੀ ਭੁੱਲ ਗਈ, ਮੋਹ ਦਾ ਜਾਲ ਇਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਜਲਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਪਾਇਦਾਰੀ, ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕਲੇਸ਼, ਉੱਚ ਜੀਵਨ, ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਦਿਲ ਤੇ ਫਿਰ ਗਿਆ, ਹਰਦਜਾਲ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਸੱਚੇ ਦਿੱਸ ਪਏ। ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਹੇ ਸਨਾਤਨ ਤੋਂ ਸਨਾਤਨ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈਂ ਜੋ ਤੇਰੇ ਆਤਮੇ ਆਵੇ ਸੋ ਕਰ, ਮੇਰੀ ਵੀ ਕਲਯਾਨ ਚਿਤ ਰਖੇਂ, ਤੇਰੀ ਮਿਹਰਾਮਤ ਹੋਵੇ!"

ਹੁਣ ਕੁਛ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਸਦਾ ਘਰ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ, ਜਾਂ ਬਨ ਵਿਚ ਜਾ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਗਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਲਗ ਪੈਣਾ[੧੨]।

–o–

੩. {ਪੰਡਿਤ}

ਪਾਰਸੁ ਭੇਟਿ ਭਏ ਸੇ ਪਾਰਸ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰਿ ਸੰਗਿ ਥੀਏ॥੪॥

{ਬਸੰਤ ਹਿੰ: ਮ:੧}

ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਹਰਿਦਿਆਲ ਪਾਸ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ:-ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ! ਭਲੀ ਪੱਤ੍ਰੀ ਲਿਖੀ, ਤੁਸਾਂ ਚੰਗੇ ਨਛੱਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰੇ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਆਲਸੀ ਹੋ ਘਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਯਾ ਦਰਿੱਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਬਨ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਐਸ਼੍ਵਰਜ ਵਾਲਾ ਆਇਆ ਹੈ! ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ ਗਾਲ ਸੱਟਿਆ ਸੂ। ਘਰ ਬਾਰ ਕੀਕੂੰ ਸੰਭਾਲੇਗਾ? ਤਾਂ ਹਰਦਿਆਲ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ :-ਮਹਿਤਾ ਜੀ! ਪੁੱਤ੍ਰ ਬੜੀ ਨਿਆਮਤ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਪੁਤ੍ਰ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਆਯਾ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੀ ਕਲਜਾਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋ, ਜੇ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਵਹੀ ਖਾਤਾ, ਜਗਤ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਿਦਜਾ ਛੱਡੀ ਸੂ ਤਾਂ ਚਿਤ ਕਿਉਂ ਉਦਰਾਉਂਦਾ ਹੈਂ? ਏਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਪੰਡਿਤ ਪਾਸ ਬਹਾਲ ਜੋ ਉੱਚੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਦਜਾ ਪਾਵੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੱਗਜ ਹੋਵੇ, ਕੀ ਜਾਣੀਏਂ, ਜੋ ਸ਼ੰਕਰ ਫੇਰ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਜੋ ਦਿਗ ਵਿਜੈ ਕਰਕੇ ਯਵਨਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਸਾਫ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਭਗਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਨੀਵੀਂ ਵਿਦਜਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉੱਚੀ ਵਿਦਜਾ ਦੇ ਵੇਖੋ।

ਤਾਂ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦਾ, ਕਦੇ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਇਕ ਦਿਨ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਥ[੧੩] ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੀ ਤਾਂਘਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਨਾਨਕ ਬਾਲਕਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋਕੇ ਘੋਖਾਂ ਜੋ ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਕਿਹੋ ਕੁ ਜੇਹੇ ਹਨ, ਸੋ ਉਹ ਮੌਕਿਆ ਆ ਗਿਆ।

ਪੰਡਤ ਨੇ ਹੁਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪਾ ਦਿਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਠਣਾ ਬੈਠਣਾ, ਬੋਲ, ਚੁੱਪ, ਤੱਕਣ ਲੱਗਾ, ਮੱਥੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ, ਅੰਦਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ, ਮ੍ਰਿਦੁਲਤਾ ਵੇਖੇ ਅਚਰਜ ਹੋਵੇ। ਕਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੱਕੇ, ਕਦੇ ਸਿਰ ਦੁਆਲੇ ਚਾਨਣ ਲਈ ਨੈਣ ਜਮਾਵੇ, ਸੰਥਜਾ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਵੇ ਉਹ ਬਿਨ ਦੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਗਰੂ ਜੀ ਇਕ ਕਾਗਤ ਲਈ ਬਾਲਕਾਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਿਤੇ ਆ ਪੁਛਿਆ, "ਬੇਟਾ ਜੀਉ, ਇਹ ਕੀ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹੋ?" ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਸਪਤ ਸ਼ਲੋਕੀ ਗੀਤਾ ਹੈ"। ਮਹਿਤੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਵਾਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਅਰਥ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ?" ਆਖਣ ਲੱਗੇ "ਹਾਂ"। ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ

ਪੰਡਤ ਦੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਆਖਣ ਲੱਗੇ: "ਲਾਲ ਇਹ ਪੱਤ੍ਰਾ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਆਖਦਾ ਹੈ 'ਇਹ ਸਪਤ ਸ਼ਲੋਕੀ ਗੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥ ਵੀ ਕਰਨੇ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ" "ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋ ਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਐਡੀ ਛੇਤੀ ਇਹ ਐਨੀ ਵਿਦਜਾ ਕਿਥੋਂ ਪਾ ਗਿਆ? ਤੁਸਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸਦੀ ਮੱਤ ਉੱਜਲ ਹੈ?" ਤਾਂ ਅਚਰਜ ਹੋਕੇ ਪੰਡਤ ਸੁਣਨ ਲੱਗਾ। ਜਗਤ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਨੈਣ ਅਧਖੁੱਲੇ ਤੇ ਮਸਤ ਕਰਕੇ ਪੱਤ੍ਰਾ ਪੜ੍ਹ ਦਿਤਾ ਤੇ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਪੰਡਤ ਟੱਕ ਬੰਨ੍ਹੀ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨੂਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਸੀਸ ਉਦਾਲੇ ਮੰਡਲਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਮ੍ਰਿਦੁਲਤਾ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਸੀ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੰਡਤ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਚਰਜ ਸੀ, ਵਿਸਮਾਦ ਸੀ। ਪਾਠ ਅਰਥ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਲਬਾਂ ਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ:-"ਪਰ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕਲਜਾਨ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹੈ"। ਪੰਡਤ ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਵਿਚ ਪਥਰਾਏ ਨੈਣ ਤੱਕਦੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਮਾਨੋਂ ਬੁੱਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਰ ਬਾਦ ਇਕ ਸੁਖਦਾਈ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਆਇਆ, ਨੈਣ ਝਮਕੇ ਤੇ ਮਿਟੇ, ਹੱਥ ਜੁੜੇ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ:

"ਹੇ ਆਦਿ ਤੂੰ ਅਨਾਦਿ ਤੂੰ ਰਕਸ਼ ਰਕਸ਼ ਦਾਸ ਨੂੰ।"

ਪਰ ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਵਾਂਙੂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਂ ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਅੱਗੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਲ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਰੱਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਰੁਖ ਤੇ ਚੜ ਉਤਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਕ ਛੂਟ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਦੌੜੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਮਗਰ ਦੌੜੇ। ਜਿੱਧਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜੋ ਕਰਦੇ ਸਨ ਬਾਕੀ ਬਾਲਕੇ ਮਗਰ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਜੀ ਦੌੜਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ, ਮਗਰੇ ਬਾਲਕ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, ਆਪ ਨੇ ਪੰਗਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ; ਮਾਤਾ ਦਾ ਪੱਕਾ ਤੇ ਪੱਕ ਰਿਹਾ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਸਭ ਖੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰਜਾਕੇ ਸੱਭੋ ਘਰੋ ਘਰੀ ਟੋਰ ਦਿੱਤੇ।

ਕੁਛ ਦਿਨ ਹੋਰ ਪੰਡਤ ਦੇ ਮੌਜ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਵੇਖ ਤੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਸੁਣ ਅੰਤ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਆਈ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉੱਚੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੁਮਕਾ ਫਿਰ ਗਿਆ[੧੪]।

-o-

੪. {ਮੁੱਲਾਂ}

ਗੁਰਿ ਮਹਿ ਆਪੁ ਸਮੋਇ ਸਬਦੁ ਵਰਤਾਇਆ॥

{ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ:੧}

ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕ ਉੱਤੇ ਦੋ ਰੰਗ ਲੰਘਦੇ ਦੇਖਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਖੇਲਦੇ ਹਸਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਮੋਨ, ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਵਣਾਂ ਹੇਠ ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਬਹਿ ਰਹਿਣਾ, ਸਾਧਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਨੇ, ਜਾਂ ਘਰ ਲੰਮੇ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਡਾਢੇ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਦੋਂ ਹਰਦਿਆਲ ਦੇ ਕਹੇ ਵਾਕ ਤੇ ਅਪਣੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਕੌਤਕ, ਜੋ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇ ਅਚਰਜ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਸਭ ਭੁਲੇਵਾ ਜਾਪਦੇ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ; ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਬਣੇਗਾ?

ਹੁਣ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਰ ਆਏ ਗਏ ਤਜਾਗੀ ਵਿਰਕਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਵਿਦਜਾ ਵਿਗਜਾਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸੁਣਦੇ, ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸ਼੍ਰਵਨ ਕਰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਗਜਾਨ ਦੀਆਂ ਮੱਤਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਏਕਾਂਤ ਬੈਠਣਾ, ਨੈਣ ਮੁੰਦੇ ਬਨ ਦੀ ਚੁਪ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਾਦਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਣਾ, ਨੈਣ ਖੋਹਲ ਕਾਦਰ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ, 'ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ' 'ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ' ਕਹਿ ਉਠਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੂਰ ਰਹਿਣਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਗ਼ੋਤੇ ਲੱਗਣੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਹੋ ਉਠਣਾ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਜਾ ਸੀ ਜੋ ਅਗੰਮੀ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰੌਂ ਰਖਦੀ ਸੀ[੧੫]।

ਉਸ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਇਕ ਸੂਰ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ 'ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਉਮਾਹ' ਤੱਕਦਾ ਸੀ, ਹਾਂ, ਓਸਨੂੰ ਬਨ ਦੀ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ, ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਚਿਹੇ ਵਿਚ, ਹਰਟਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਿਚ, ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਨੀਲ ਵਿਚ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ ਜਲਾਲ ਵਾਲੇ ਚੜ੍ਹਾਉ ਵਿਚ, ਰਾਤ ਦੀ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ, ਤਾਰਾ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸੁਹਾਉ ਵਿਚ, ਚੰਦ ਤੋਂ ਧਰਤੀਆਂ ਦੇ ਫਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਆਕੇ ਵਿਛ ਰਹੀ ਚਾਂਦਨੀ ਦੇ ਲਹਿਰਾਉ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸੂਖਮ ਤੇ ਤਰਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ

ਤੂੰਗਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਚਾਉ ਵਾਲਾ ਕਰਕੇ ਸਰੂਰਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਅਸਲੇ ਅੱਗੇ ਉਸੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਆਭਾਸ ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ-ਪਰਦਾ ਦੀਹਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਪਾਰ ਅਸਲੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਉਮਾਹ ਦਾ, ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ, ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸੁਖ ਚਾਉ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੁਰ ਦਾ। ਹਾਂ, ਉਸ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ 'ਉਸ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ' ਜਿਸਦੇ ਉਹ ਆਸਰੇ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਵਿਕਾਸ਼ ਸੀ। ਕਦੇ ਸੁਰਤ ਗੁੰਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸ 'ਅਸਲੇ' ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੱਖ ਅਕੇਲਾ, ਤਾਕੋ ਤਾਕ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ; ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਪਾਕ ਅਡੋਲ ਆਪਣੀ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਹਾਂ- ਇਸ ਅਸਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ, ਜੋ ਕਾਦਰ ਹੈ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ। 'ਅਲੱਖ, ਅਗੰਮ, ਅਰੂਪ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਨੌਜੁਵਾਨ ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਸਦਾ ਵੱਸਦਾ ਸੀ, ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਗ਼ੋਤੇ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਦਾ ਸਾਖੀ ਜੀ ਵਿਦਜਾ, ਫਾਇਲੀ ਵਿਦਜਾ, ਧੁਰ ਦੀ ਸੀ, ਕੌਣ ਮੁੱਲਾਂ ਪੰਡਤ ਭੁੱਲ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਾਲਾ, ਕੌਣ ਸਾਧ ਤਪੀ ਤਪਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਇਹ ਵਿਦਜਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਸ ਅਨੁਭਵੀ ਦਾਤੇ ਨੂੰ।

ਪੰਡਤ ਪਾਂਧਾ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਛੁਹ ਨਾਲ ਛੁਹ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਛੋਹ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਛੁਹ ਨਾਲ ਛੁਹਿਆ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਛੁਹ ਵਿਚੋਂ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਉਠਣ ਦੇਂਦਾ। ਇਹੋ ਛੋਹ ਉਸਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਲਾਉਣੀ ਹੈ; ਏਸੇ ਛੋਹ ਦੇ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਹਾਂ, ਉਹ ਤ੍ਰੈਏ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਮੰਨ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ; ਪਰ ਅੰਤਰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਜਾਣਦਾ ਸੀ? ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭੀ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵ, ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਕੰਮ ਕਰਨੀਆਂ ਅਨੋਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤਰਗਤੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਖ਼ਬਰੇ ਕੀ ਹੈ; ਜੇ ਸੱਚ ਮੁਚ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ ਲੁਟਾਉਣਾ, ਆਲਸ ਵਿਚ ਸੈਂ ਰਹਿਣਾ, ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਦਲਿੱਦਰ ਪਾ ਬੈਠ ਰਹਿਣਾ, ਖੇਲਣ ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਖੇਲਦੇ ਹੀ ਜਾਣਾ, ਇਹ ਲੱਛਣ ਕੀਹ ਹਨ? ਸ਼ੁਦਾ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਡਿਆਈ ਦੇ? ਇਸੇ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਮਾਯਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਹਿਤਾ ਜੀ ਹੁਣ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਤ੍ਰ ਬਨ ਨਾਲ ਤੇ ਬਨਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਨਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਧੁਨਿ ਵਿਚ, ਜੋ ਬਾਲਕ ਜੀ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦੀ ਆਪ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਨ, ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਹਿ ਜਾਣ ਤਾਂ ਓਹ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਾ ਸੱਕਣ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰਜ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਰਾਇ ਬੁਲਾਰ ਨੂੰ ਸੂੰਹ ਲੱਗੀ, ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਤੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ। ਆਖਣ ਲੱਗਾ, ਮਹਿਤਾ! ਤੂੰ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਪੜਾ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਫਾਰਸੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਾਜ ਬੀ ਸਿਖਾ ਦੇਵੀਂ, ਫੇਰ ਦਫਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਪੁੱਤ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੈ। ਦੇਖੋ, ਜੇ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸੂ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਜਾਣੀਏ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਦਿਲ ਲਗ ਜਾਵੇ ਸੂ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਜੀ ਹੁਣ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੇ ਕਰ ਆਇਆ।

ਕੀ ਦੈਵੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਜੋ ਕਹਿਣ ਸੋ ਕਰੇ? ਨਹੀਂ, ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕਾਦਰ ਨਾਲ ਸੁਤੇ ਹੀ ਇਕਸੁਰ ਸਨ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ 'ਸੁੰਦਰਤਾ' ਤੇ ਰਚਨਾ ਦੇ 'ਉਮਾਹ ਦੀ ਸੱਦ' ਨਾਲ ਬੇਵਸੀ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ। ਜੇ ਏਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ, ਉਹ ਤਾਂ 'ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ' ਵਾਲੇ 'ਸੁੰਦਰ' ਦੀ ਅਰੂਪ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਬੇ-ਵਸੇ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਬੇ ਵਸੇ, ਹਾਂ, ਜੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮਗਨ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਅਰਸ਼ੀ ਸੁਲਤਾਨ ਜੀ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਯਾ ਇਕ ਗੁਣੀ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਰੱਬੀ ਛੁਹ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ; ਰੱਬੀ ਰੌ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸਰਸ਼ਾਰ ਚਸ਼ਮੇ, ਆਪਣੀ ਉਸ ਰੱਬੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਗੰਮ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਸਨ। ਓਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਲਾਹੀ ਜਲਵੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜਦੋਂ ਕਾਦਰ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਚਮਤਕਾਰ ਮਾਰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਮਗਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ? ਅਰ ਸਦਾ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਜੋ ਘਰ ਕਿ 'ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ' ਦੱਸਿਆ ਹੈਨੇ? ਕੁਛ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਚਹਿਕੇ ਵੇਖਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਤਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਪਾਸ ਲੈ ਗਏ[੧੬]। ਅਗੇ ਵਾਂਙ ਉਹ ਮਕਤਬ ਵਿਚ ਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਗਏ, ਮੁੱਲਾਂ ਅਚਰਜ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਛੇਤੀ ਪੜ੍ਹ ਗਏ:-

ਸਿਫ਼ਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਈ :

"ਕਾਲੂ ਸੁਤ ਬੁਧਿ ਰਾਸ, ਪਾਰਸੀ ਇਲਮ ਜੋ ਕਠਨ ਸੀਖਜੋ ਬੇਗਹੀ"॥

{ਨਾ: ਪ੍ਰ:}

ਪਰ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਖਿੱਚ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮਗਨਤਾ, ਕਾਦਰ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਦੀ ਵਿਦਜਾ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਇਹ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਤ੍ਰੇਲ ਵਾਂਙੂ ਆਪਣੀ ਸਦਾ ਫੁਹਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਨਾਨਕ! ਕਈ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਆਉਂਦਾ ਵੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ, ਟੁਰ ਬੀ ਆਪੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ"। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ "ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ, ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹਾਂ, ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।" ਮੁੱਲਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ "ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਪੜਾਉਂਦਾ ਹੈ?" ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਇਕ ਸੰਚੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਸੀਹਰਫੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਫ਼ਾਰਸੀ ਹਰਫ਼ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਰਾਗ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਸ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਲਿਖੇ ਸਨ[੧੭]। ਇਹ ਪੜ੍ਹਕੇ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਨਿਉਂ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਇਲਮ ਦੇ ਆਲਮ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਰੱਬ ਦੇ ਹੋ, ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹੋ। ਇਹ ਉਮਰ, ਇਹ ਖਿਆਲ! ਤੁਸਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਲਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ'। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਘਰ ਆ ਗਏ, ਹੁਣ ਫੇਰ ਉਹੋ ਰੰਗ ਬੱਝ ਗਿਆ, ਯਾ ਬਨ ਵਿਚ ਦਿਨ ਬਿਤਾ ਆਉਣਾ, ਯਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੰਮੀ ਤਾਣਕੇ ਪਏ ਰਹਿਣਾ, ਬੋਲਣਾ ਚੱਲਣਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਛੱਡਿਆ, ਅੰਨ ਵੀ ਕਦੇ ਖਾਧਾ ਕਦੇ ਨਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾ ਵਧੀ ਤੇ ਖਿਆਲ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਆਇਆ ਕਿ ਬਨ ਵਿਚ ਫਿਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਸਾਯਾ ਆਸੇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਲਾਹ ਠਹਿਰੀ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੈ ਉਸ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਯਾ ਜਾਏ[੧੮]। ਮੁੱਲਾਂ ਨੇ ਆਕੇ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਪਏ ਸਨ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਪਏ ਹੀ ਰਹੇ। ਜਦ ਮੁੱਲਾਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਕਿਹਾ, "ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਸਾਂਈਂ ਦਾ ਤੂੰ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ। ਉਸ ਦੇ ਸਦਕੇ ਇਕ ਵੇਰੀ ਤਾਂ ਉਠ ਬੈਠ"। ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਆਪ ਉਠ ਬੈਠੇ। ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਮੂੰਹ ਜੋ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਬੱਦਲ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪੁੰਨਿਆ ਦਾ ਚੰਦ ਚਮਕਾਰ ਮਾਰਦਾ ਦਿੱਸਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲ ਡੋਰੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਵਾਗੂ ਭਖ ਭਖ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਇਕ ਪਿਆਰ ਭਰੀ

ਅਰਦਾਸ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋ ਚੋ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਕ ਸੈਨਤ ਝਿੜਕ ਦੀ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਬਰਸਦੀ ਸੀ,ਇਕ ਰਮਜ਼ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਮਟਕ ਉਤਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਰਸ ਦੀ ਸੀ। ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਹਾਂ ਬੋਲੇ ਉਸ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜੋ ਫਾਰਸੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਉਰਦੂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਪੈ ਜਾਣਾ-ਉਸ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਅਜੇ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗੀ ਸੀ! ਆਪ ਬੋਲੇ:-

ਯਕ ਅਰਜ ਗੁਫਤਮ ਪੇਸਿ ਤੋ ਦਰ ਗੋਸ ਕੁਨ ਕਰਤਾਰ ॥
ਹਕਾ ਕਬੀਰ ਕਰੀਮ ਤੂ ਬੇਐਬ ਪਰਵਦਗਾਰ ॥੧॥
ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ ॥
ਮਮ ਸਰ ਮੂਇ ਅਜਰਾਈਲ ਗਿਰਫਤਹ ਦਿਲ ਹੇਚਿ ਨ ਦਾਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਨ ਪਿਸਰ ਪਦਰ ਬਿਰਾਦਰਾਂ ਕਸ ਨੇਸ ਦਸਤੰਗੀਰ ॥
ਆਖਿਰ ਬਿਅਫਤਮ ਕਸ ਨ ਦਾਰਦ ਚੂੰ ਸਵਦ ਤਕਬੀਰ ॥੨॥
ਸਬ ਰੋਜ ਗਸਤਮ ਦਰ ਹਵਾ ਕਰਦੇਮ ਬਦੀ ਖਿਆਲ ॥
ਗਾਹੇ ਨ ਨੇਕੀ ਕਾਰ ਕਰਦਮ ਮਮ ਈਂ ਚਿਨੀ ਅਹਵਾਲ ॥੩॥
ਬਦਬਖਤ ਹਮ ਚੁ ਬਖੀਲ ਗਾਫਿਲ ਬੇਨਜਰ ਬੇਬਾਕ ॥
ਨਾਨਕ ਬੁਗੋਯਦ ਜਨੁ ਤੁਰਾ ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾਂ ਪਾਖਾਕ॥੪॥੧॥

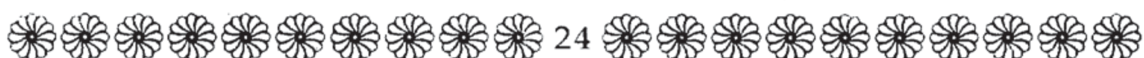
{ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧ ਘਰ ੧}

ਇਹ ਉਚਾਰਕੇ ਆਪ ਨੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਯੂ ਐਉਂ ਬਿਰਥਾ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੰਭਾਲੋ। ਮੁੱਲਾਂ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਜੀਬ ਅਸਰ ਹੋਇਆ, ਹਥ ਜੋੜ ਬੋਲਿਆ:-

ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਮੈਂ ਕੀਨੋਂ ਪਰਨਾ॥ ਹਰਹੁ ਮੋਹਿ ਜਗ ਜਨਮ ਰੁ ਮਰਨਾ॥
ਬ੍ਰਿੱਧਨ ਤੇ ਤੁਮ ਬ੍ਰਿੱਧ ਬਡੇਰੇ॥ ਕਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਟਹੁ ਦੁਖ ਮੇਰੇ॥

{ਨਾ: ਪ੍ਰ:}

ਆਪ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਇਲਾਹੀ ਰੰਗਤ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਯਾ ਤੇ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਇਹ ਦਿੱਤਾ:-

ਸੱਤਿਨਾਮ ਇਕ ਚਿਤ ਲਿਵ ਲਾਈ॥ ਜਪਹੁ ਦੇਹਿ ਅਭਿਮਾਨ ਗਵਾਈ॥

ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਕੀ ਸੇਵ ਅਭੰਗਾ॥ ਕਰਹੁ ਸੁਖਦ ਨਿਤ ਸੰਗ ਉਮੰਗਾ॥

{ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼}

ਮੁੱਲਾਂ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਆਪ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਕੇ ਟੁਰ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਕਈ ਦਿਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਰਹੇ।

ਕਦੇ ਅਗੰਮ ਅਕਹਿ ਖੇੜੇ ਤੇ ਕਦੇ ਮੋਨ ਚੁਪ ਧਾਰਕੇ ਪੈ ਰਹਿਣਾ, ਦੋ ਰੰਗ ਅਚਰਜ ਸਨ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰੂਹਾਨੀ ਹੁਲਾਰੇ, ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਰਸ ਰੰਗ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਹਜ, ਕਾਦਰ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਛੋਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਉੱਚੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਰਖਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਜਗਤ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਦੀ ਪੀੜਾ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਹੋਵੇ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਗੁੰਮ ਪਏ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਹਿਰਦਾ ਜਗਤ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ 'ਜਗਤ ਰਖਜਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ' ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚ ਹਮਦਰਦ ਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

-o-

੫. {ਮੱਝੀਆਂ}

ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਭਾਈ ਜੇ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ॥

ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਦ ਆਪ ਫੇਰ ਟੁਰਨ ਫਿਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਬਹਿਣ, ਘਰ ਆਉਣ, ਰੋਟੀ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਖਾਣ, ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਬੀ ਕਰਨ, ਹੱਸਣ ਖੇਡਣ ਬੀ। ਤਦ ਮਹਿਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੀਕੂੰ ਦਾ ਪੁਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ! ਕਦੇ ਟਹਿਕ ਬਹਿਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਦਿਲਗੀਰ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ। ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉੱਚਾ ਲੋਕ ਹੈ। ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੂ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਪਤਾ ਕੀਕੂੰ ਆਲਸੀ ਹੋਕੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀਕੂੰ ਬਨਬਾਸੀ ਹੋਕੇ ਉੱਠ ਟੁਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਘਰ ਇਕੋ ਪੁੱਤ ਹੋਵੇ, ਸਾਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਬਹੇ, ਕੰਮ ਕਾਜ ਨਾ ਕਰੇ, ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨਾ ਸਿੱਖੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਦੁਖ ਮਾਪੇ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੌਣ ਜਾਣੇ? ਪਰ ਹੁਣ ਕਰੀਏ ਕੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ

ਆਹਰੇ ਇਸਦਾ ਮਨ ਪਰਚੇ। ਸੋਚਦਿਆਂ ਸੋਚ ਫੁਰੀ ਕਿ ਪੁਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਸੁਭਾਉ ਬਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ ਏਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਕਿੱਤਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਬਨ ਵਿਚ ਬੀ ਰਹੇ ਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੀ ਪਰਚੇ, ਚਲੋ ਅਮੀਰੀ ਨਾ ਸਹੀ ਗਰੀਬੀ ਹੀ ਸਹੀ, ਕਿਸੇ ਕੰਮੇ ਤਾਂ ਲੱਗੇਗਾ। ਸੋ ਘਰ ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਮਹੀਆਂ ਚਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਚਾ ਲਏਗਾ। ਬਾਹਰ ਬੀ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਕੰਮ ਬੀ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ ਇਸ ਗੱਲੇ ਪਰਚ ਪਵੇ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਵੱਗ ਲੈ ਦਿਆਂਗੇ, ਦੁੱਧ ਘਿਉ ਦਾ ਹੀ ਕਿੱਤਾ ਸਹੀ।

ਕਈ ਦਿਨ ਸੋਚ ਸੋਚਕੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ। ਬੜੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ ਆਪ ਨੇ ਸੁਣੀ, ਮੰਨੀ ਤੇ ਮਹੀਆਂ ਲੈਕੇ ਟੁਰ ਪਏ। ਕੁਛ ਦਿਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਈਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਉਡਾਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾ ਜੀ ਮੱਝੀ ਦੇ ਚਾਰਨਹਾਰ ਬਣੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ, ਉਸੇ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨਿ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ।

-o-

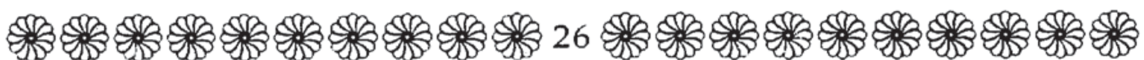
੬. {ਨਿਆਂ}[੧੯]

ਇਕ ਸੰਘਣੀ ਛਾਵੇਂ ਪਲੰਘ ਡੱਠਾ ਹੈ ਲਾਲ ਪਾਵਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਉੱਤੇ ਵਿਛਿਆ ਹੈ ਖੇਸ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੰਨੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤਪੇ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਹੇਠਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਹਨ ਸਫਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਮੂੰਹ ਚਿਤ ਲਗਦੇ ਕੁਛ ਸਜਣ ਤੇ ਮੁਸਾਹਿਬ। ਭੰਨਾ ਭੰਨਾ ਆਇਆ ਇਕ ਭੱਟੀ ਰਾਹਕ ਤੇ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਹੋਈ ਨਾਲ ਇਕ ਕੁਮਾਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸੁਹਣੇ ਗੱਭਰੂ ਦੀ।

ਭੱਟੀ -ਹੇ ਭੱਟੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ! ਤੇਰੀ ਦੁਹਾਈ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਨਿਆਂ ਕਰ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ!

ਰਾਇ-ਨਿਆਂ ਮੰਗਣਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇਣਾ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਕਹੁ ਤੇਰੇ ਬਾਬ ਕੀ ਵਰਤੀ?

ਭੱਟੀ-ਹੇ ਰਾਇਆ! ਮੀਂਹ ਪਏ ਮੁਹਲੇ ਧਾਰ, ਵੱਤਰ ਲਏ ਨੱਪ, ਸੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੱਤ, ਕਣਕਾਂ ਬੀਜੀਆਂ, ਉਗੀਆਂ, ਵਧੀਆਂ, ਨਿੱਸਰੀਆਂ, ਸਿੱਟੇ ਪਏ। ਠੰਢੀਆਂ ਵਗਣ ਹਵਾਈਂ ਤੇ ਝੂਮਣ ਮੇਰੀਆਂ ਸਿੱਟੇ ਭਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ, ਸਾਵੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਪਰੀਆਂ ਸਿਰ ਤਾਜਾਂ ਵਾਲੀਆਂ, ਪਾਲੋ ਪਾਲ ਖੜੀਆਂ। ਵੇਖ ਵੇਖ ਠਰੇ ਮੇਰਾ ਕਾਲਜਾ, ਆਖਾਂ ਹੁਣ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਸਿਰੇ, ਲੰਘਸੀ ਵਰਹਾ ਦਿਹੁੰ ਜੌਂਕੀ।

ਸਫ ਤੇ ਬੈਠਾ ਇਕ ਮੁਸਾਹਿਬ-ਫੇਰ ਹੋਇਆ ਕੀਹ ਤੇਰੀਆਂ ਸਬਜ਼ ਪਰੀਆਂ ਨੂੰ?

ਭੱਟੀ-ਹੋਇਆ ਲੋਹੜਾ! (ਘਬਰਾਕੇ) ਨਿਆਂ, ਨਿਆਂ, ਅਦਲ, ਅਦਲ ਨਾ ਰਈ ਨਾ ਛਈ, ਪੂਰਾ ਤੋਲ ਅਨਸਾਫ ਅਨਸਾਫ (ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ) 'ਮੁਠੱਣਹਾਰ ਤੇ ਮੁੱਠਾ' ਦੁਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਕੌਣ ਕਰੇ! ਕੌਣ ਕਰੇ?

ਪਿੰਡ ਦਾ ਕਾਜ਼ੀ-ਕਰੇਗਾ ਰਾਇ।

ਭੱਟੀ-ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਭੱਟੀ ਆਇਆ ਹੈ ਭੱਟੀ ਰਾਇ ਕੋਲ ਨਿਆਂ ਲੈਣ, ਉਹ ਨਾ ਨਿਆਂ ਕਿ ਦੂਇਆਂ ਦੀ ਵੇਰੀ ਤਾਂ ਕਰੇ ਹਲ ਖੜਾ, ਜੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਲ ਲੰਮਾ ਪੈ ਜਾਏ।

ਮੁਸਾਹਿਬ-ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਰਾਇ ਦਾ ਨਿਆਂ ਹੈ, ਤੱਕੜੀ ਦਾ ਤੋਲ, ਹੱਕੋ ਹੱਕ।

ਭੱਟੀ-ਭੰਨਾ ਤਦੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਨਾ ਰਾਇ ਕੋਲ।

ਰਾਇ-ਕੁਛ ਕੂ ਸਹਿ ਬੀ, ਹੋਇਆ ਕੀ ਏ?

ਭੱਟੀ-ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਹਾਂ, ਹਾਇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ, (ਬਾਵਲਿਆਂ ਹਾਰ ਤੱਕ ਕੇ) ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ ਵੇ ਲੋਕੋ!

ਰਾਇ-(ਘੂਰ ਕੇ ਤੱਕ ਕੇ)-ਕਿਸ ਮੁੱਠਾ ਹੈ ਤੈਨੂੰ?

ਭੱਟੀ (ਸਿਰ ਮਾਰ ਕੇ)-ਕੀਹ ਦੱਸਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਅਛਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇ।

ਮੁਸਾਹਿਬ-ਉਇ, ਨਾਂ ਬੀ ਲੈ ਕਿਸੇ ਦਾ।

ਭੱਟੀ-ਆਹ ਵੇਖਾਂ, ਮੈਂ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ਫਧ ਕੇ।

ਰਾਇ(ਤੱਕ ਕੇ)-ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਏ।

ਭੱਟੀ-ਹਾਂ, ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਲਾਡਲਾ।

ਮੁਸਾਹਿਬ-ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਵਾਨਾ ਏ।

ਭੱਟੀ (ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ)-ਬੱਸ ਛੱਡ ਦੇਈਂ ਸੂ ਨਾ। ਕਮਲਾ ਕਮਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਨਸਾ ਦੇ ਸੂ। ਕਾਰਦਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਜੁ ਹੋਇਆ। .. ਮੈਂ... ਮੈਂ... ਮੈਂ... ਵੈਨਾਂ ਲਹੌਰ। ਹਾਇ ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ।

ਰਾਇ-ਭਲੇ ਲੋਕ! ਗੱਲ ਬੀ ਦੱਸ, ਕਮਲ ਕੇਹਾ ਪਾ ਛੋੜਿਆ ਈ? ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ, ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ, ਕਿਸ ਮੁੱਠਾ, ਕਿਵੇਂ ਮੁੱਠਾ, ਕੀਹ ਮੁੱਠਾ?

ਭੱਟੀ-ਆਹ ਜੋ ਤੇਰਾ ਕਮਲਾ ਏ ਨਾ, ਦਿਵਾਨਾ ਏ ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਲਾਲ, ਖਾ ਗਿਆ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਲਹਿ ਲਹਿ ਕਰਦੀਆਂ ਬਨ-ਪਰੀਆਂ, ਹਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ, ਸਮੂਲਚੀਆਂ (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਖਾ ਗਿਆ!

ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ।

ਮੁਸਾਹਿਬ-ਆਦਮੀ ਸਾਵੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਖਾ ਗਿਆ? ਅਲੋਕਾਰ ਹੈ!

ਭੱਟੀ ਓ ਭਾਈ! ਖਾ ਹੀ ਗਿਆ ਨਾ, ਜੌਕੀਂ ਸੌਂ ਜੁ ਰਿਹਾ ਵਣਾਂ ਹੇਠ ਆਪ ਤੇ ਛੱਡ ਸੁੱਤਾ ਵੱਗ ਮੇਰੀ ਸਿਰੇ ਚੜੀ ਪੈਲੀ ਵਿਚ, ਹਾਇ ਮੇਰੀ ਪੁੱਗੀ ਖਲੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ। ਬੱਸ, ਚਰ ਗਈਆਂ ਮਰ ਜਾਣੀਆਂ ਬੂਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਖੇਤ, ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਨੇ ਛੋੜਿਆ। ਦੱਸ ਕਿੱਦੇ ਜਾਵਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂ? ਵਰਹੇ ਦਿਹੁੰ ਕਿੰਵ ਗੁਜ਼ਾਰਸਾਂ? ਹਾਲੇ ਕਿਥੋਂ ਭਰਸਾਂ? ਟੱਬਰ ਕਿਥੋਂ ਖਾਸੀ?..ਹਾਇ ਮੁੱਠਾ ਮੈਂ ਮੁੱਠਾ.. (ਰਾਇ ਵੱਲ ਘੂਰ ਕੇ ਤੱਕ ਕੇ) ਮੇਰਾ ਕਰ ਖਾਂ ਨਿਆਂ, ਹੁਣ ਕਰਸੇਂ? (ਮੁਸਾਹਿਬਾਂ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ) ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ ਓ ਸਾਰੇ? ਕਾਰਦਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤ ਜੁ ਹੋਇਆ.....ਕਮਲਾ (ਸਿਰ ਫੇਰਕੇ) ਕਮਲਾ...। ਲਹੌਰ ਚੱਲ ਮਨਾਂ! ਲਹੌਰ।

ਰਾਇ-ਸੁਣ ਭਾਈ ਭੱਟੀ ! ਓਦਰ ਨਾ, ਨਾ ਪਉ ਕਾਹਲਾ। ਹਿਯਾਉ ਬੰਨ੍ਹ, ਤੇਰਾ ਉਜਾੜਾ ਸਾਰਾ ਭਰਿਆ ਵੈਸੀ।

ਭੱਟੀ-ਰਬ ਭਲਾ ਕਰੀ, ਪਾ ਨਾ ਮੇਰੀ ਝੋਲੀ ਉਜਾੜਾ (ਚਾਦਰ ਵਿਛਾ ਕੇ)।

ਰਾਇ-ਓਇ ਨੱਥੂ। ਜਾਹ ਮਹਿਤੇ ਨੂੰ ਕੁਆ ਲਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਦਿਵਾਨਾਂ ਏ, ਏਸ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਉਹ ਆਕੇ ਭਰੇ ਭੱਟੀ ਦਾ ਉਜਾੜਾ।

ਭੱਟੀ-ਸ਼ਾਲਾ, ਜੀਵੇਂ ਲੱਖ ਸੈ ਵਰਿਹਾਂ, ਹੋ ਭੱਟੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ!

ਨੱਥੂ ਚੋਬ ਲਈ ਗਿਆ ਮਹਿਤੇ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਤੇ ਠੁਮਕ ਠੁਮਕ ਤੱਕਦਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਭੱਟੀ ਵੱਲ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਭੱਟੀ ਫੇਰ ਰਾਇ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ:-

ਦੇਖੋ ਰਾਇਆ! ਕਿੰਵ ਮਸਤ ਖੜੋਤਾ ਏ, ਦਿਵਾਨਾ, ਹੈ ਕੁਛ ਕੂੰਦਾ ਸਹਿੰਦਾ? ਕਮਲਾ ਏ, ਸਾਰੇ ਕਮਲੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਨੇ; ਪਰ ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗੂ ਜਦੋਂ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਭਰਨੇ ਪਏ ਦੰਮ। ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਲਾਡਲਾ, ਸਿਰ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਗੱਭਰੂ।

ਰਾਇ ਨੇ ਫੇਰ ਇਕ ਵੇਰ ਤੱਕਿਆ-ਅਡੋਲ, ਅਹਿੱਲ ਅਪਣੇ ਰੌਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਖੜੇ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ, ਕੁਛ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮਹਿਤਾ ਆ ਗਿਆ।

ਰਾਇ-ਸੁਣ ਬਈ ਮਹਿਤਾ! ਦੇਖ, ਤੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੇ ਕੀ ਕਾਰਾ ਕੀਤਾ ਏ? ਏਸ ਭੱਟੀ ਦੀ ਵਰਹੇ ਦਿਹੁੰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਮਾਰ ਗਵਾਈ ਸੂ। ਆਪ ਜੌਂਕੀ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੱਝੀਆਂ ਹੱਕ ਛਡੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ, ਚਰ ਗਈਆਂ ਮੱਝੀਆਂ ਸਾਰਾ ਖੇਤ।

ਮਹਿਤਾ (ਪੁੱਤ ਵੰਨੇ ਤੱਕ ਕੇ)-ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਰਾਇ ਜੀ! ਇਸ ਨਾਲ ਕਈ ਹੀਲੇ ਕੀਤੇ ਜੋ ਕੰਮੇ ਲਗ ਪਵੇ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹੀ ਕੰਮੀਂ ਪਾਇਆ ਏਸ ਵਰਾਨ ਹੀ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਮਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਭੱਟੀ-ਕਮਲਾ, ਕਮਲਾ ਝੂਟੇ ਪੰਘੂੜੇ ਨੀਂਦਰਾਂ ਦੇ, ਖੇਤ ਉਜੜਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਮੱਝੀਆਂ ਪਲਣ ਮਹਿਤੇ ਦੀਆਂ! ਘਰ ਘਰ ਹੋਣ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਕਮਲੇ ਪੁੱਤ !-ਹਾਂ, ਪਰ, ਅੱਜ ਲੱਗੂ ਨਾ ਪਤਾ।

ਮੁਸਾਹਿਬ-(ਭੱਟੀ ਨੂੰ)-ਤੂੰ ਨਾ ਬੋਲ ਬਈ!

ਰਾਇ-ਸੁਣ ਮਹਿਤਾ! ਹੋਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ, ਬੱਚਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਜੁ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਪਰ ਤੂੰ ਏਸ ਭੱਟੀ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਭਰ ਦੇਹ, ਏਹ ਨਹੀਓਂ ਛੁੱਟਣਾ, ਹੱਕ ਨਿਆਂ ਈਹਾ ਈ।

ਭੱਟੀ-ਸ਼ਾਲਾ ਗੱਦੀ ਹਰੀ ਰਹੀ! ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਣੇ ਰਹਿਣੀ, ਤੋਲ ਘੱਤਿਆ ਈ ਨਿਆਂ, ਤੱਕੜੀ ਕਨਿਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਤੋਲ ਘੱਤਿਆ ਈ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ।

ਭੱਟੀ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਕਈ ਲੋਕੀ ਆਏ ਤੇ ਹੋਰ ਬੀ ਆ ਰਹੇ ਸੇ ਤੇ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੇ ਭੱਟੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:-ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਦਾ ਤਾਂ ਤੱਕੋ।

ਭੱਟੀ (ਪਿੱਛੇ ਤੱਕ ਕੇ)-ਸੌ ਵੇਰੀ ਤੱਕ ਲਓ, ਤੀਲਾ ਵੀ ਖੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਣਦਾਰ।

ਰਾਇ-ਓਏ ਤ੍ਰਿਆਕਲਾ ਸੱਚ ਆਖਿਆ ਹਈ। ਨਿਆਂ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਵੱਲੀ ਸਬੂਤ ਨਾ ਲਏ ਹੋਣ। (ਉੱਚੀ) ਦੋ ਪਿਆਦੇ ਜਾਓ, ਨਾਲ ਜਾਏ ਭੱਟੀ ਤੇ ਇਕ ਜਾਏ ਕੂਤੀਆ, ਜਾਓ ਕੂਤ ਲਓ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤਦ ਦੋ ਪਿਆਦੇ ਤੇ ਭੱਟੀ ਗਏ ਤੇ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁੜ ਆਏ।

ਪਿਆਦੇ-ਸੁਹਣੇ ਮਾਲਕ ਜੀਓ, ਭੱਟੀ ਨੇ ਜੋ ਖੇਤ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੱਝੀਆਂ ਚਰ ਗਈਆਂ, ਲਹਿ ਲਹਿ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਣਕ ਓਵੇਂ ਖੜੀ ਹੈ।

ਰਾਇ ਕੂਤੀਏ ਵਲ ਤੱਕਿਆ।

ਕੂਤੀਆ-ਮੱਝੀਆਂ ਚਰ ਜਾਣ ਦਾ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ, ਤੀਲਾ ਡੱਕਾ ਭੰਨਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਰਾਇ (ਹਾਰਿਆਨ ਹੋਕੇ)-ਕਿਉਂ ਓਏ ਭੱਟੀ ! ਏਹ ਤ੍ਰੈਏ ਸਚ ਆਖਦੇ ਹਨ?

ਭੱਟੀ-ਕੂੜ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ, ਸੱਚ ਈਹਾ ਏ, ਜੋ ਏਹ ਸੱਚ ਪਏ ਕੂਕਦੇ ਨੇ।

ਰਾਇ-ਫੇਰ ਤੂੰ ਕੂੜੀ ਫਰਿਆਦ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ਸੀ? ਕੂੜੇ ਰੋਣੇ ਕਿਉਂ ਰੋਏ ਸਨ?

ਭੱਟੀ-ਸਹੁੰ ਅੱਲਾ ਪਾਕ ਦੀ, ਸਹੁੰ ਦੁੱਧ ਤੇ ਪੁੱਤ ਦੀ, ਜੁਆਨੀਓਂ ਟੁੱਟਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਕੂੜ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, (ਚੋਰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਅਡੋਲ ਖੜੇ ਬਾਲਕੇ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)।

ਰਾਇ-ਫੇਰ ਹੁਣ ਖੇਤ ਹਰਾ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਕਰ ਗਿਆ ਏ?

ਭੱਟੀ-ਰਾਇਆ! ਦੁਹਾਈ ਏ ਅੱਲਾ ਪਾਕ ਦੀ, ਏ ਮੁੰਡਾ ਕੋਈ ਸਾਹਿਰੀ ਏ, ਜੋਗੀਆਂ ਜੰਗਮਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਦਾ ਏ, ਤਪੇ ਇਸ ਦੇ ਯਾਰ ਨੇ, ਇਸ ਕੋਈ ਲੌਹੜਾ ਮਾਰਿਆ ਏ, ਮੰਤ੍ਰ ਫੂਕਿਆ ਸੂ ਜੋ ਖੇਤ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹਰਿਆ ਥੀ ਵੰਞਿਆ ਏ।

ਰਾਇ-ਸੱਚ ਕਹੁ ਤੂ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਸੀ ਖੇਤ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ?

ਭੱਟੀ-ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹੁੰ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਏ ਵੇਂਹਦੇ ਨੇ ਰੱਤੇ ਪਲੰਘ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ। ਸਹੁੰ ਰਸੂਲ ਪਾਕ ਦੀ, ਇਕ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖੜਾ।

ਰਾਇ-(ਸਾਰਿਆਂ ਵਲ ਤੱਕ ਕੇ)-ਦੱਸੋ ਬਈ ਕੀ ਸਮਝਨੇ ਓ?

ਇਕ-ਮਹਿਤੇ ਦਾ ਪੁੱਤ ਕਮਲਾ ਨਹੀਂ, ਅਜੇ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਵਰੇਸ ਏ, ਗੂੜ੍ਹੀਆਂ ਨੀਂਦਰਾਂ ਦੀ ਉਮਰਾ ਏ, ਹੋਣਾ ਕੀਹ ਏ, ਮੱਝੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਇਕ ਰੁੱਗ ਕਿਆਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੋਸੀ। ਏਸ਼ ਨੂੰ ਖੇਤ ਉਜੜਿਆ ਦਿੱਸ ਪਿਆ ਹੋਊ ਸੁਰਾਬ[੨੦] ਹੁੰਦਾ ਏ ਜਿਵੇਂ।

ਭੱਟੀ-ਕਿਉਂ ਕੂੜ ਮਰੇਂਨਾ ਏਂ, ਕੁਸ਼ਾਮਤੀਆ! ਰੱਬ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆ!

ਦੂਜਾ-ਨਹੀਂ ਜੁਨਾਬ! ਭੱਟੀ ਸਚਾ ਏ। ਨਾਨਕ ਜੋਗ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਏ, ਏਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸਿੱਧੀ ਪੀਰੀ ਲਾਈ ਏ!

ਤੀਜਾ-ਇਹ ਰਜਾਜ਼ਤੀ ਆਦਮੀ ਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਤਪਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਕੁਈ ਦੇਵ ਜਿੰਨ ਨੇ, ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਪੋ-ਬਲ ਨਾਲ ਅਨਹੋਣੀ ਹੋਣੀ ਕਰ ਵਿਖਾਈ ਏ।

ਚੌਥਾ-ਜੁਨਾਬ! ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਬੱਚਾ ਆਮ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਜੋਗੀ ਹੈ ਨਾ ਸਾਹਿਰੀ। ਇਹ ਅੱਲਾ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਏ: ਅੱਲਾ ਨੇ ਇਸ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਰੱਖ ਲਈ ਏ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਡਿੱਠਾ ਏ; ਉੱਥੇ ਏਹ ਅੱਲਾ ਦਾ ਆਪਣੀ ਹਿੰਦਕੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਝੂੰਮਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ।

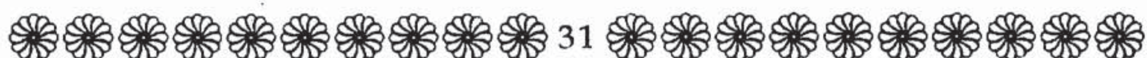
ਇਕ ਮੌਲਵੀ-ਰਾਇ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਨਿਆਂ ਕਰ ਲਓ, ਅੱਲਾ ਦੇ ਭੇਤ ਅੱਲਾ ਜਾਣੇ। ਜੋ ਕੁਛ ਹੋਇਆ ਸੁ ਹੋਇਆ। ਭੱਟੀ ਖੁਸ਼ ਹੈ, ਘਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੂ; ਸੋ ਟੋਰੋ ਸੂ। ਮਹਿਤਾ ਸੁਰਖਰੂ ਹੈ, ਉਜਲੇ ਮੂੰਹ ਘਰ ਜਾਵੇ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦਿਓ, ਜਾਏ, ਖੇਡੇ ਮੱਲੇ, ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਏ।

ਰਾਇ-ਹਾਂ ਬਈ ਠੀਕ ਹੈ, ਜਾਓ ਬਈ ਸਾਰੇ।

ਇਹ ਗਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਗਲੇ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਡਾਢੇ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੇਂ ਢੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗਾਂਵਿਆਂ ਗਿਆ:-

ਜੋਗੀ ਹੋਵੈ ਜੋਗਵੈ ਭੋਗੀ ਹੋਵੈ ਖਾਇ॥
ਤਪੀਆ ਹੋਵੈ ਤਪੁ ਕਰੇ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਮਲਿ ਨਾਇ ॥੧॥
ਤੇਰਾ ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਭਾਈ ਜੇ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਸੋ ਲੁਣੇ ਜੋ ਖਟੇ ਸੁ ਖਾਇ ॥
ਅਗੈ ਪੁਛ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਸਣੁ ਨੀਸਾਣੈ ਜਾਇ ॥੨॥
ਤੈਸੋ ਜੈਸਾ ਕਾਢੀਐ ਜੈਸੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥
ਜੋ ਦਮੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਸੋ ਦਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥੩॥
ਇਹੁ ਤਨੁ ਵੇਚੀ ਬੈ ਕਰੀ ਜੇ ਕੋ ਲਏ ਵਿਕਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਕੰਮਿ ਨ ਆਵਈ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਨਾਹੀ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥੪॥੫॥

{ਸੂਹੀ ਮ: ੧

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਜੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋਗ ਕਰੇ, ਭੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਛਕੇ ਛਕਾਵੇ, ਤਪੀਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤਪ ਕਰੇ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। ਪਰ ਜੇ ਬੈਠ ਕੇ (ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਅਲਾਪ ਕਰੇ (ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ) ਤਾਂ ਹੇ ਕਰਤਾਰ! ਤੇਰੀ ਸੱਦ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗੀ, ਭੋਗੀ, ਤਪੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਪਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਸੁਰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਗੀ; ਮੈਨੂੰ ਹੇ ਸਾਂਈਂ! ਤੇਰਾ ਸੱਦ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੇ ਬੈਠਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰੇ, ਸੋ ਸਾਂਈਂ ਦੀ ਸੱਦ ਸੁਣੇ। ਰਹਾਉ ਤੋਂ ਅਗੇ 'ਅਲਾਇ' ਦੇ ਦੋ ਅੰਗ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਇਕ 'ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀ' ਤੇ ਦੂਸਰੇ 'ਹਰਦਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨਾ'। ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ੧. ਕੰਮ ਭਲੇ ਕਰੇ। ੨. ਅਗੇ ਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਤਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਨਿਸਫਲ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਇਹ 'ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ' ਰੂਹ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਨਮ ਬ੍ਰਿਥਾ ਗਿਆ।

ਰਾਇ ਅਗੇ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲੂ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਰਾਇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਰਤ ਗਿਆ ਇਕ ਮਾਜਰਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਡਿੱਠਾ ਕਿ ਦਿਵਾਨਾ ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਇੰਞ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਦੋਸ਼, ਅਡੋਲ ਯੂਸਫ ਖੜਾ ਹੈ ਖੇਤੀ ਦਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਹਣਾ ਸਜਾਦਾ, ਮਾਅਸੂਮ, ਅੰਟਕ! ਕੋਈ ਜਾਣੇ ਖੜਾ ਹੈ ਇਥੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਹੋਰਥੇ। ਫੇਰ ਜਦ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਲਟਕਾਂ ਨਾਲ ਟੁਰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮਹਿਤੇ ਨਾਲ, ਕਿੰਞ ਖੁਸ਼ ਇਲਹਾਨੀ ਨਾਲ ਮੋਂਹਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ। ਨਾਲ ਹਰਿਆਨੀ ਲਗ ਰਹੀ ਹੈ ਰਾਇ ਨੂੰ, ਖੇਤ ਕਿਵੇਂ ਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ! ਫੇਰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਸੱਦ-'ਸਦੜਾ ਸੁਣੀਜੈ ਜੇ ਕੋ ਬਹੈ ਅਲਾਇ'। ਰਾਇ ਸੋਚਦਾ ਸੀ: ਕੀ ਇਸ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਇਲਹਾਮ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਬੈਠਾ ਰਬ ਦਾ ਅਲਾਪ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਰਾਇ ਘਰ ਗਿਆ, ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ, ਸੁੱਤਾ, ਪਰ ਜਦ ਨੀਂਦ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਆਵੇ 'ਜੋ ਦਮੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਸੋ ਦਮੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ' ਮੇਰੇ ਬੀ ਦਮ ਬਿਰਥਾ ਪਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿੰਨਿਆਂ ਕੁ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਪਰ ਇਸ ਬਾਲਕੇ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਊਗਾ ਨਾ ਯਾਦ। ਕਿਵੇਂ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੱਥਾ ਕਿਵੇਂ ਲਸਦਾ ਹੈ, ਚਿਹਰਾ

ਕਿਵੇਂ ਨੂਰ ਫੁਹਾਰ ਸੱਟਦਾ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਵੇਂ ਖੜਾ ਸੀ ਅਸਮਤ ਦਾ ਬੁਤ[੨੧], ਅਡੋਲ, ਗੰਭੀਰ, ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ। ਘਬਰਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਲੋਹੜਾ ਏ, ਖੇਤ ਹਰਾ ਖੜਾ ਏ ਤੇ ਆਖਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਏਹ ਕੂੜ ਪਿਆ ਮਰੇਂਦਾ ਜੇ, ਖੇਤ ਤਾਂ ਹਰਾ ਖੜਾ ਏ। ਇਹ ਦਿਵਾਨਾ ਏ? ਅਕਲੋਂ ਘੁੱਥਾ ਦਿਵਾਨਾ? ਕਿ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਸੱਦਾਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਮਹਿਵ ਦਿਵਾਨਾ, ਕਿਵੇਂ ਕੂਕਿਆ ਸੀ:-

ਸਚੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ਬਹੁੜਿ ਨ ਪਾਵੈ ਤਾਉ॥੨॥

{ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧}

-o-

੭. {ਜਨੇਊ}

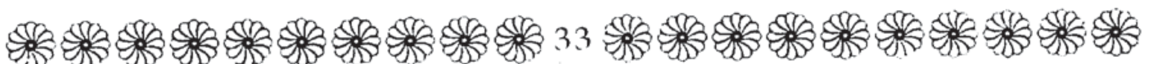
'ਗਿਆਨੁ ਜਨੇਊ ਧਿਆਨੁ ਕੁਸਪਾਤੀ॥' {ਆਸਾ ਮ: ੧-੨੦}

ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੈਵੀ ਬਾਲਕੇ ਦੇ ਰੰਗ ਹੁਣ ਹੁਸ਼ਜਾਰੀ ਵਾਲੇ ਤੱਕੇ। ਹਾਂ, ਰੱਬੀ ਬਾਲਕਾ ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਜਾਵੇ, ਮਝੀਆਂ ਚਰਾਵੇ, ਹੱਸਦਾ ਘਰ ਆਵੇ। ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਢੁੱਕ ਪਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਜੰਞੂ ਪਾ ਕੇ ਕੁਲਾਰੀਤ ਕਰ ਲਈਏ, ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਹੋਸੀ। ਸੋ ਜੰਞੂ ਦਾ ਦਿਨ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਸਾਕ ਕਬੀਲਾ ਪਰਵਾਰ ਸੱਦਿਆ ਆਇਆ: ਰਸਤ ਪਾਣੀ ਪਹਿਲੋਂ ਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੇ। ਜੱਗ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਖੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਰੀਤਿ ਮੂਜਬ ਬੱਕਰਿਆਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਜਦ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹਰਦਿਆਲ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਤਦ ਜੰਞੂ ਲਿਆਇਆ ਜੋ ਗਲੇ ਪਾਵੇ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੰਗ ਤੱਕਕੇ ਜੰਞੂ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਫੜ ਲੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ:-'ਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਜੀ?'

ਜਦ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਆਪ ਉੱਚ ਕੁਲ ਦ੍ਵਿਜ ਹੋ, ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਜਨਮ ਹੈ, ਇਹ ਰਸਮ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਆਪਦੇ ਨੈਣ ਰਸੀਲੇ ਇਕ ਤਰਸ ਭਰੀ ਤੱਕ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵਲ ਤੱਕੇ ਤੇ ਬੋਲੇ:-

ਦਇਆ ਕਪਾਹ ਸੰਤੋਖੁ ਸੂਤੁ ਜਤੁ ਗੰਢੀ ਸਤੁ ਵਟੁ ॥

ਏਹੁ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਕਾ ਹਈ ਤ ਪਾਡੇ ਘਤੁ ॥

ਨਾ ਏਹੁ ਤੁਟੈ ਨ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨਾ ਏਹੁ ਜਲੈ ਨ ਜਾਇ ॥

ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਨਾਨਕਾ ਜੋ ਗਲਿ ਚਲੇ ਪਾਇ ॥ {ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ:੧-੧੫}

ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਮੁਸਕ੍ਰਾਕੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਬੋਲੇ:-

ਚਉਕੜਿ ਮੁਲਿ ਅਣਾਇਆ ਬਹਿ ਚਉਕੇ ਪਾਇਆ॥

ਸਿਖਾ ਕੰਨਿ ਚੜਾਈਆ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਥਿਆ॥

ਓਹੁ ਮੁਆ ਓਹੁ ਝੜਿ ਪਾਇਆ ਵੇਤਗਾ ਗਇਆ॥੧॥

{ਵਾ:ਆ: ਮ: ੧-੧੫}

ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦਾ ਦਿਲ ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿੱਲ ਗਿਆ, ਆਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨ ਸੱਚੇ ਭਾਸਣ ਲੱਗੇ; ਪਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਰੀਤੀ ਦਾ ਬੱਝਾ ਆਖਣ ਲੱਗਾ-ਬਰਖ਼ੁਰਦਾਰ ਜੀ! ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਜਨੇਊ ਜੀਅ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਹ ਜਨੇਊ ਵੇਦਕ ਰੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਸਭ ਜੰਞੂ ਪਹਿਨਦੇ ਆਏ, ਆਪ ਬੀ ਪਹਿਨੋ, ਆਪ ਨੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ:-

ਲਖ ਚੋਰੀਆ ਲਖ ਜਾਰੀਆ ਲਖ ਕੂੜੀਆ ਲਖ ਗਾਲਿ ॥

ਲਖ ਠਗੀਆ ਪਹਿਨਾਮੀਆ ਰਾਤਿ ਦਿਨਸੁ ਜੀਅ ਨਾਲਿ ॥

ਤਗੁ ਕਪਾਹਹੁ ਕਤੀਐ ਬਾਮ੍ਹਣੁ ਵਟੇ ਆਇ ॥

ਕੁਹਿ ਬਕਰਾ ਰਿੰਨ੍ਹਿ ਖਾਇਆ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਪਾਇ ॥

ਹੋਇ ਪੁਰਾਣਾ ਸੁਟੀਐ ਭੀ ਫਿਰਿ ਪਾਈਐ ਹੋਰੁ ॥

ਨਾਨਕ ਤਗੁ ਨ ਤੁਟਈ ਜੇ ਤਗਿ ਹੋਵੈ ਜੋਰੁ॥੨॥

{ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧-੧੫}

ਤਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜ਼ਰਾ ਡਰ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਵਤਾਰ ਜਾਤਾ ਸੀ, ਗਊ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿਖਾ ਸੂਤ ਦੀ ਰੱਖਯਾ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਜਗਜੋਪਵੀਤ ਨਾਲ ਅਜੋੜ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੀ ਗਲ ਹੈ? ਫਿਰ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਆਖਦਾ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਗਾ ਉੱਚੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉੱਚੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ ਸੋ ਸਾਰਾ ਗਿਰ ਚੁਕਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੈ ਸੱਚ ਪਰ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਕਰਨੀ ਬੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਭਲਾ ਜੇ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਤ

ਦੇ ਜੰਞੂ ਨੂੰ ਪਸਿੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਜੰਞੂ ਪਾਵੇਗਾ? ਇਹ ਗੱਲ ਪੁੱਛੀਏ। ਸੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ:-

ਨਾਇ ਮੰਨਿਐ ਪਤਿ ਊਪਜੈ ਸਾਲਾਹੀ ਸਚੁ ਸੂਤੁ॥
ਦਰਗਹ ਅੰਦਰਿ ਪਾਈਐ ਤਗੁ ਨ ਤੂਟਸਿ ਪੂਤ॥੩॥

{ਵਾ: ਆ: ਮ:੧-੧੫}

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕੰਘੀ ਫਿਰੀ ਕਿ ਕੈਸਾ ਉੱਚਾ ਉੱਡਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਬਾਲਕ ਹੈ। ਲੋਕ ਰਾਜ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਮਿੰਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੀਉ ਜੀ! ਇਹ ਮ੍ਰਿਯਾਦਾ ਹੈ, ਏਸ ਬਿਨਾਂ ਵਰਣ ਸ਼ੰਕਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਾਗੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਆਪ ਦਾ ਤਾਗਾ ਮਨ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਨਾਓ ਸਾਨੂੰ, ਤੁਸਾਂ ਪਹਿਨ ਹੀ ਰਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਦਾ ਏਹ ਜਨੇਊ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਨ ਲਓ ਸਾਡੇ ਹਥੋਂ, ਪਰ ਉਸ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਸਤਿ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਨੇ ਗਰਜ ਕੇ ਆਖਿਆ:-

ਤਗੁ ਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਤਗੁ ਨ ਨਾਰੀ ॥ ਭਲਕੇ ਥੁਕ ਪਵੈ ਨਿਤ ਦਾੜੀ ॥
ਤਗੁ ਨ ਪੈਰੀ ਤਗੁ ਨ ਹਥੀ ॥ ਤਗੁ ਨ ਜਿਹਵਾ ਤਗੁ ਨ ਅਖੀ ॥
ਵੇਤਗਾ ਆਪੇ ਵਤੈ ॥ ਵਟਿ ਧਾਗੇ ਅਵਰਾ ਘਤੈ ॥
ਲੈ ਭਾੜਿ ਕਰੇ ਵੀਆਹੁ ॥ ਕਢਿ ਕਾਗਲੁ ਦਸੇ ਰਾਹੁ ॥
ਸੁਣਿ ਵੇਖਹੁ ਲੋਕਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥ ਮਨਿ ਅੰਧਾ ਨਾਉ ਸੁਜਾਣੁ ॥੪॥

{ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ; ੧-੧੫}

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਦਾ ਮਨ ਕਾਂਬਾ ਖਾ ਕੇ ਵਟੀਜ ਗਿਆ ਤੇ ਨਿਉਂ ਗਿਆ:-

ਸੁਨ ਹਰਦਜਾਲ ਸੁ ਅਸ ਉਪਦੇਸ਼॥ ਰਿਦੈ ਧਾਰ ਲਿਯ ਲਖਿ ਜਗਤੇਸ਼॥
ਧੰਨ ਧੰਨ ਪੁਨ ਧੰਨ ਵਖਾਣਹਿ ॥ ਆਪਨ ਗਤਿ ਤੁਮ ਆਪਹਿ ਜਾਣਹਿ॥

{ਨਾ:ਪ੍ਰ:}

ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

੧. ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੰ: ਗੁ: ਨਾ: ਸਾ: ੪੫੮ (ਸੰਨ ੧੯੨੬ ਈ:) ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪੁੰਨਮ ਤੇ ਟਰੈਕਟ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

੨. ਦੇਖੋ ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਤੀਸਰਾ ਅਧਯਾਜ ਸੂਤਰ ੧ ॥

੩. ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ।

੪. ਕਾਰਦਾਰੀ।

੫. (ਗੁਰੂ-ਨਾਨਕ) ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਲੱਗਾ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ, ਪਰ ਬਾਲਕਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਔਰ ਆਵੇ, ਆਤਮੈ ਅਭਯਾਸ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਕਰੇ। ਜਦ ਬਾਬਾ ਬਰਸਾਂ ਪੰਜਾਂ ਕਾ ਹੋਇਆ ਤਬ ਲੱਗਾ ਬਾਤਾਂ ਅਗਮ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਕਰਨ, ਜੋ ਕੁਛ ਬਾਤ ਕਰੇ ਸੋ ਸਮਝ ਕਰੇ, ਤਿਸ ਤੇ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾ ਹੋਇ ਆਵੇ। ਹਿੰਦੂ ਕਹਿਣ ਜੋ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿਣ ਜੋ ਕੋਈ ਖ਼ੁਦਾਇ ਦਾ ਸਾਦਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। {ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ}

੬. ਨਾ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ। ਅ+ਥਿਰ।

੭. ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ !

੮. ਖਾ: ਤਵਾਰੀਖ।

੯. ਖਾ: ਤਵਾਰੀਖ।

੧੦. ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਤਨ ਨਵੀਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਪਾਂਧੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰੀ ਗਈ। ਇਸ ਬਾਣੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਪੱਟੀ ਲਿਖੀ' ਜੋ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਟੀ ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਲਿਖਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਲੀ ਸੀ।

੧੧. ਆਯੂ, ਉਮਰ।

੧੨. ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਬੈਠਾ ਹੀ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੋਵੇ ਤਾ ਸੋਇਆ ਹੀ ਰਹੇ, ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਜਲਸ ਕਰੇ। {ਪੁ: ਜ: ਸਾਖੀ}

੧੩. ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ ਦੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਬਿਠਾਏ ਤਵਾਰੀਖਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੧੪. ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਏਥੇ ਉਚਾਰ ਹੋਈ ਤਵਾ: ਖਾ: ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ: ਪਰੰਤੂ ਨਰੋਤਮ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗਯਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਓਅੰਕਾਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਾਂਡੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੇ ਦੱਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਪੰਡਤ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

੧੫. ਮੈਕਾਲਫ ਵਰਗੇ ਪੱਛਮੀ ਖਿਯਾਲ ਦੇ ਆਦਮੀ ਏਥੋਂ ਬੇਵਸੇ ਐਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-"ਉਹ ਅਵਾਜ਼ (ਧੁਰ ਦੀ ਸੱਦ) ਜੋ ਅਗੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਚਿੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਬਨਾ ਵਿਚ ਫੇਰ ਬੋਲ ਉੱਠੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਖਯਾਲ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਆਤਮ ਅਰੂੜਤਾ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਲੈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਲੇ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਿਆਲੇ ਦੇ ਕੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਜਲਾਲ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਦਾ ਬਦਲ ਰਹੇ ਰੰਗਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਗਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਚਾਉ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਤੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਗ਼ਮਾਂ ਵਿਚ ਉਹ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਚਮਕਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਦਾ ਨਾਮ (ਵੇਖਦਾ) ਤੇ ਵਾਚਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚਾਉ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਸੱਦ ਦੇ ਉੱਠਦਾ ਸੀ। "

੧੬. ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਸਿਖਾਵਣਹਾਰ ਨੂੰ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ 'ਮੁਲਾਂ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸ: ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁਤਬਦੀਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਕਾਲਫ ਨੇ ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਮੱਕੇ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਨਿੰਘਮ ਨੇ ਕਿਸੇ ਫਾਰਸੀ ਨੁਸਖੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸੱਯਦ ਹੁਸੈਨ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ (ਮਹਿਤਾ) ਕਾਲੂ ਦਾ ਹਮਸਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਬੇ-ਉਲਾਦ ਤੇ ਅਮੀਰ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਚਿਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਓਸਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ। ਫਿਰ ਮੈਲਕਮ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਕੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਲਯਾਸ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਨੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੁਅੱਰਖ਼ ਇਹ ਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਨਾਲ) ਅਚਰਜਤਾ ਵਿਚ ਪਾਇਆ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ 'ਰੱਬੀ ਵਜੂਦ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਲੇ ਘਾਬਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਬਿਨਾਂ ਓਹ ਪੜ੍ਹੇ ਕੀਕੂੰ? ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ਼ਕਾਰ ਘਾਬਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵਿਦ੍ਯਾ ਪਾਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਰੂਹਾਨੀ ਸੁੰਦਰਤਾ' ਘਟ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਸੰਸਾਰਕ ਇਲਮ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ ਦੋਇ ਗੱਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਔਜ ਨੂੰ ਵਧਾ ਘਟਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਆਪਣੀ 'ਕਰਤੇ ਦੀ ਵਿਦ੍ਯਾ' ਯਾ ਅਰਸ਼ੀ ਇਲਮ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਵਿਗ੍ਯਾਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦਿਤਾ ਹੈ: "ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ॥੫॥" {ਸੋਰਠਿ ਮ:੧-੧੧}

ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਬੀ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕਰਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਆਪ ਪਰਮੇਸੁਰ ਹੈ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਸੰਸਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਦੀਆਂ ਵਿਦ੍ਯਾ ਪਾਣੀਹਾਰ ਹਨ, ਜੋ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਘਟਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਜੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਵਧਦਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ।

੧੭. ਇਹ ਸੀਹਰਫੀ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਸੋ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮੱਕੇ ਦੇ ਰੁਕਨ ਦੀਨ ਨਾਲ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਮਦੀਨੇ ਉਚਾਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਤਵਾਰੀਖ ਨੇ ਏਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਮੁੱਲਾ ਪਾਸ ਉਚਾਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਐਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-ਅਲਫ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਗ਼ਫਲਤ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰ। ......

੧੮. ਅਜੇ ਤਕ ਬੀ ਗਿਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੧੯. ਇਹ ਅੰਕ ਸੰਮਤ ੪੭੪ ਦੇ ਟਰੈਕਟ ਨੰ: ੧੦੪੭ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

੨੦. ਸੂਰਜ ਤਪੇ ਤੇ ਰੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਛੰਭਾਂ ਦੇ ਝਾਉਲੇ ਪੈਣੇ।

੨੧. ਨਿਰਅਪ੍ਰਾਧਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤੀ।

-o-

ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਗੁਰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ

ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਦਰਸ਼ਨ ਅਸਾਂ ਦਿਖਾਓ ਜੀ।
ਇਕ ਝਲਕਾ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਘਾਇਲ ਅਸਾਂ ਕਰਾਓ ਜੀ।
ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨਸੀਰਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹੇ, ਸਾਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਵਿਖਾਓ ਜੀ।
'ਹੁਸਨ ਵਜੂਦ' ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪਿੰਜਰੇ ਅਪਣੇ ਪਾਓ ਜੀ।
ਸਿੱਕ ਸਿਕੇਂਦਿਆਂ ਦਰ ਢੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾ ਅਪਣੇ ਲੜ ਲਾਓ ਜੀ।
ਤੂੰ ਹੈਂ ਸ਼ਮਅ ਸੱਚ ਦੀ ਸੁਹਣੇ! ਤੜਪ ਆਪਣੀ ਪਾਓ ਜੀ।
ਪਰਵਾਨਾ ਕਰ ਲਓ ਆਪਣਾ, ਬਿਸਮਿਲ ਅਸਾਂ ਬਨਾਓ ਜੀ।
ਹੇ ਸ਼ੈਦਾ, ਤੈਂ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮੀਏ, ਸਾਨੂੰ ਘੋਲ ਘੁਮਾਓ ਜੀ।
ਕਰ ਨੌਛਾਵਰ ਨਾਮ ਆਪ ਤੋਂ ਅਪਣੇ ਅਸਾਂ ਬਨਾਓ ਜੀ।
ਹੇ ਵਰਯਾਮ ਕਲਗ਼ੀਆਂ ਵਾਲੇ! ਝਾਕਾ ਇੱਕ ਦਿਖਾਓ ਜੀ।
'ਹੁਸਨ ਵਜੂਦ' ਗ਼ਮਜ਼ਿਆਂ ਵਾਲੇ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਜ ਚਲਾਓ ਜੀ।
ਕਰ ਅਪਣਾ, ਅਪਣੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾ, ਅਪਨਾਓ ਅਪਨਾਓ ਜੀ।
ਆਓ ਅਜ ਸਰਦਾਰ ਜਗਤ ਦੇ, ਅਜ ਆਓ ਅਜ ਆਓ ਜੀ।

0-0-0